

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

VEIKLOS ATASKAITA
2011

Vilnius
2012

2011-ųjų METŲ VEIKLOS ATASKAITA

Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) buvo įkurtas 2003 metais, siekiant prisidėti prie atviros demokratinės visuomenės kūrimo Lietuvoje, įtvirtinant žmogaus teises ir laisves. Strateginiai ŽTSI tikslai – ugdyti Lietuvos visuomenės gebėjimus vertinti ir veikti valstybinę žmogaus teisių politiką bei praktiką; skatinti žmones naudotis turimomis teisėmis ir padėti šias teises apginti pažeidimų atveju; vystyti žmogaus teisėms pagarbią kultūrą Lietuvoje, keliant į viešumą žmogaus teisių pažeidimus, jų priežastis ir pasekmes, bei skatinant viešas diskusijas ir dialogą tarp visuomenės narių ir valstybės institucijų; raginti valstybės institucijas ir pareigūnus tobulinti teisės aktus, vykdomas programas bei teikiamas viešąsias paslaugas, stiprinant žmogaus orumo bei žmogaus teisių apsaugą bei užtikrinant valdžios institucijų atskaitomybę visuomenei. ŽTSI vykdo kasdienę valstybės institucijų veiklos stebėseną, dalyvauja teisėkūros procese, inicijuoja strategines bylas teismuose, atlieka tyrimus, ruošia išvadas ir rekomendacijas, teikia alternatyvias ataskaitas tarptautinėms žmogaus teisių priežiūros institucijoms, viešai reaguoja į žmogaus teisių pažeidimus, rengia mokymus bei vykdo šviečiamąją veiklą.

www.hrmi.lt

© Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2012

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

Didžioji g. 5, LT-01228, Vilnius, Lietuva
Tel.: +370 (5) 23 14 681
Faks.: +370 (5) 23 14 679
El.p.: hrmi@hrmi.lt
Internete: www.hrmi.lt

TURINYS

TURINYS	3
IŽANGA	5
I. ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES LIETUVOJE STEBĖSENA IR ADVOKACIJA	6
I.1. APŽVALGA „ŽMOGAUS TEISIŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE 2009-2010“	6
I.2. ALTERNATYVI ATASKAITA JT RASINĖS DISKRIMINACIJOS PANAIKINIMO KOMITETUI	7
I.3. INFORMACIJOS PATEIKIMAS JUNGTINIŲ TAUTŲ ŽMOGAUS TEISIŲ TARYBAI	7
II. ATSKIRŲ TEISIŲ APSAUGA LIETUVOJE	8
II.1. KANKINIMŲ, NEŽMONIŠKO IR ŽEMINANČIO ELGESIO DRAUDIMAS	8
II.1.1. <i>Raginimai ištirti Lietuvos dalyvavimą CŽV slaptų sulaikymų ir ypatingųjų perdavimų programoje</i>	8
II.1.2. <i>Spaudos konferencija ir viešoji akcija dėl CŽV Slaptųjų sulaikymų bei ypatingųjų perdavimų programos vykdymo Lietuvoje</i>	8
II.1.3. <i>Abu Zubaydah prieš Lietuvą</i>	9
II.1.4. <i>Informacijos laisvės byla</i>	10
II.1.5. <i>Kreipimasis į JT Žmogaus teisių komitetą</i>	10
II.1.6. <i>Pastabų pateikimas Europos Komisijai dėl ES baudžiamosios teisės aktų, reglamentuojančių suėmimą, taikymo</i>	11
II.1.7. <i>Valiulienė prieš Lietuvą</i>	11
II.2. KOVA PRIEŠ NEAPYKANTOS KURSTYMĄ IR DISKRIMINACIJĄ	12
II.2.1. <i>Informacinis vadovas „Neapykantos kurstymas Lietuvoje: dažniausiai užduodami klausimai“</i>	12
II.2.2. <i>Kreipimasis į Generalinę prokuratūrą</i>	12
II.2.3. <i>Suburta Žmogaus teisių koalicija</i>	13
II.3. SOCIALIAI JAUTRIŲ GRUPIŲ TEISĖS	13
II.3.1. <i>Apskrito stalo diskusija "Vaiko teisių apsaugos padėtis Lietuvoje. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo galimybės ir iššūkiai"</i>	13
II.3.2. <i>Forumas „Socialiai pažeidžiamų grupių integravimosi visuomenėje problema: vaikai, asmenys su fizine ir psichikos negalia“</i>	14
II.3.3. <i>Studija apie pažeidžiamų vaikų teises</i>	14
II.3.4. <i>Teisinis vaiko apsaugos nuo smurto vertinimas</i>	14
II.4. TEISĖ Į PRIVATAUS IR ŠEIMOS GYVENIMO GERBIMĄ	15
II.4.1. <i>Diskusija „Kas yra Šeima?“</i>	15
II.4.2. <i>Pasirašyta peticija dėl biometrinių duomenų naudojimo</i>	15
II.4.3. <i>Kreipimasis į Valstybinę duomenų apsaugos inspekciją</i>	15
II.4.4. <i>Spaudos konferencija dėl slaptųjų tarnybų ir teisėtvarkos savivalės</i>	16
II.4.5. <i>Diskusija „Specialiųjų tarnybų slaptų veiksmų kontrolės klausimai ir sprendimai“</i> ..	16
II.4.6. <i>Tyrimas „Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą: asmens kodo naudojimas“</i>	17
II.4.7. <i>L. byla</i>	17
II.5. TEISĖ Į TEISINGĄ TEISMĄ	18
II.5.1. <i>Tyrimas „Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumas: pirminė ir antrinė teisinė pagalba“</i>	18
II.5.2. <i>Antrinės teisinės pagalbos byla</i>	19
III.5.3. <i>Susitikimas su kandidatais į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą</i>	19
II.6. TEISĖ Į SUSIRINKIMŲ LAISVĘ	19
II.6.1. <i>Pasiūlymų pateikimas Susirinkimų įstatymo tobulinimui</i>	19
II.6.2. <i>Kovo 11 eitynių byla</i>	20
III. ŠVIETIMO IR SĄMONINGUMO KĖLIMO KAMPANIJOS	20
III.1. SAVAITĖ PRIEŠ RASIZMĄ IR KITAS NEPAKANTUMO FORMAS 2011	20
III.2. VASAROS ŽMOGAUS TEISIŲ MOKYKLA 2011	22
III.3. ŽMOGAUS TEISIŲ MĖNUO 2011	22
III.4. INFOBIULETENIS	23
III.5. RADIJO LAIDOS	24
III.6. ŽTŠI ŽINIASKLAIDOJE	24
IV. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS	24

IV.1. ŽTISI PRISIJUNGIMAS PRIE SKUNDO PRIEŠ GEORGE'Ą W. BUSH'Ą	24
IV.2. DISKUSIJA LONDONE DĖL ČŽV SLAPTŪJŲ KALĖJIMŲ	25
IV.3. KONFERENCIJA „LIETUVOS IR ŠIAURĖS ŠALIŲ BENDRADARBIAVIMAS: NUOLATINIO MOKYMOŠI PATIRTIS IR BENDROS VERTYBĖS“	25
IV.4. SUSITIKIMAI SU JT ŽMOGAUS TEISIŲ VYRIAUSIOSIOS KOMISARĖS PAVADUOTOJA	26
IV.5. SUSITIKIMAS SU JT ŽMOGAUS TEISIŲ VYRIAUSIOSIOS KOMISARĖS REGIONINIŲ ATSTOVU	26
IV.6. ES – KINIJOS ŽMOGAUS TEISIŲ SEMINARAS	26
IV.7. SUSITIKIMAS SU JT SPECIALIUOJU PRANEŠĖJU ŽMOGAUS TEISĖMS IR KOVAI SU TERORIZMU	26
IV.8. TARPTAUTINĖ UNITED KONFERENCIJA „PARALELINIŲ VISUOMENIŲ SUJUNGIMAS: SUSIVIENIJIMO PRIEMONĖS“	27
IV.9. ŽTISI PASMERKĖ BALTARUSIJOS TEISMO SPRENDIMĄ ĮKALINTI A. BELIACKI.....	27
IV.10. ĮSTEIGTA TARPTAUTINĖ NVO PLATFORMA „PILIE TINIS SOLIDARUMAS“	27
IV.11. ESBO PILIE TINĖS VISUOMENĖS KONFERENCIJA.....	27
V. ŽTISI ORGANIZACINĖ STRUKTŪRA IR ŽMONĖS	28
V.1. ŽTISI VALDYBA	28
V.2. DARBUOTOJAI.....	28
V.3. EKSPERTAI IR KONSULTANTAI.....	29
V.4. SAVANORIAI IR PRAKTIKANTAI	29
VI. FINANSINIAI RESURSAI	30

2011 metai Žmogaus teisių stebėjimo institutui buvo sėkmingi ir įkvepiantys. Institutas ne tik pratęsė darbą ŽTSI prioritetinėse žmogaus teisių apsaugos srityse tokiose kaip diskriminacijos draudimas, teisė į privatumo apsaugą ir teisė į teisingą teismą, bet ir įsitraukė į aktyvesnę advokaciją smurto šeimoje, vaiko teisių, laisvės nuo kankinimų ir nežmoniško bei žeminančio elgesio draudimo bei informacijos laisvės srityse.

Praėjusiais metais ŽTSI išleido tradicinę dvi metų žmogaus teisių situacijos Lietuvoje ataskaitą – „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2009-2010“, kurioje apžvelgė svarbiausius žmogaus teisių iššūkius bei pateikė rekomendacijas žmogaus teisių apsaugos sistemos tobulinimui. Institutas taip pat paskelbė tris tiriamąsias studijas, kuriose apžvelgė bei įvertino valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumą, vaiko teisių apsaugos reglamentavimą ir asmens kodo naudojimą, bei išleido informacinį vadovą, skirtą siekiantiems kovoti su neapykantos nusikaltimais.

2011 metais ŽTSI pateikė atsiliepimą Europos žmogaus teisių teismui, gindamas smurto šeimoje aukos interesus, bei vykdė strateginį bylinėjimąsi Lietuvos teismuose – pateikė tris skundus administraciniam teismui dėl valstybės institucijų neteisėtų atsisakymų teikti informaciją. Instituto atstovai dalyvavo ir teisėkūros procese, pateikdami pastabas Susirinkimų įstatymo projektui, ir įsitraukdami į darbo grupes dėl nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimo bei smurto artimoje aplinkoje pagalbos centrų programos.

Instituto atstovai aktyviai dirbo tarptautiniu lygmeniu – teikė alternatyvias ataskaitas tarptautinėms žmogaus teisių priežiūros institucijoms, išsakė savo poziciją susitikimuose su žmogaus teisių priežiūra tarptautiniu lygiu besirūpinančiais pareigūnais, kartu su užsienio nevyriausybinėmis organizacijomis formulavo bendrus viešus pareiškimus dėl sisteminių žmogaus teisių apsaugos reformų, ir vykdė bendrą advokaciją su tokiomis užsienio nevyriausybinėmis organizacijomis kaip Amnesty International, Interights, Reprieve, Open Society Justice Initiative ir kitomis.

2011 metais ŽTSI organizavo ir savo tradicines sąmoningumo kėlimo kampanijas – Kovo savaitę prieš nepakantumą bei Žmogaus teisių mėnesį. Kampanijų metu buvo rengiamos diskusijos, konferencijos, filmų peržiūros, vedamos radijo laidos, organizuojami virtualūs žmogaus teisių kursai, skaitomos žmogaus teisių pamokos moksleiviams, vykdoma socialinės reklamos kampanija.

Taigi 2011 metai Institutui buvo kupini naujų iššūkių, bet kartu prasmingi bei įdomūs. Dauguma šiais metais pradėtų darbų bus tęsiama ir 2012-aisiais, siekiant teigiamų postūmių geresnės žmogaus teisių apsaugos ir didesnės valdžios institucijų atskaitomybės link.

I. ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES LIETUVOJE STEBĖSENA IR ADVOKACIJA

I.1. Apžvalga „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2009-2010“

2011 m. gegužės 26 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas pristatė šeštąją žmogaus teisių situacijos Lietuvoje apžvalgą - „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2009-2010“. Leidinys parengtas remiantis ŽTSI ir nepriklausomų ekspertų atliktais tyrimais, valstybės institucijų, tarptautinių ir nevyriausybinų organizacijų paruoštomis ataskaitomis bei žiniasklaidos turinio analizės duomenimis. Apžvalgose ŽTSI supažindina skaitytojus su aktualiausiomis žmogaus teisių problemomis Lietuvoje bei pateikia rekomendacijas žmogaus teisių apsaugos sistemos tobulinimui.

Paskutinėje apžvalgoje daugiausiai dėmesio buvo skiriama kankinimo, nežmoniško ir žeminančio elgesio draudimo pažeidimams CŽV *Slaptųjų sulaikymų ir ypatingųjų perdavimų* programos kontekste, taip pat lygių galimybių ir nediskriminavimo principo įgyvendinimo problemoms. Pabrėžta negerėjanti socialiai jautrių grupių – vaikų, asmenų su negalia – situacija, atkreiptas dėmesys į plintančius teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimo pažeidimus, susirinkimų laisvės teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo trūkumus bei kitas problemines žmogaus teisių apsaugos sritis. Apžvalgoje nemažai dėmesio skirta teisės į teisingą teismą užtikrinimui, kadangi 2009-2010 metais, visuomenės nuomonės apklausų duomenimis, būtent ši teisė atsidūrė dažniausiai pažeidinėjamų teisių sąrašo viršuje.

Apžvalgą visuomenei BNS spaudos centre surengtoje konferencijoje pristatė ŽTSI valdybos pirmininkas Dainius Pūras ir valdybos narė Dalia Foigt-Norvaišienė, instituto direktorius Henrikas Mickevičius bei programų direktorė Dovilė Šakalienė.

Gegužės mėnesį apžvalga buvo pristatyta ir Lietuvos Respublikos Prezidentei Daliai Grybauskaitei. Susitikimo metu buvo atkreiptas Prezidentės dėmesys į Lietuvoje augantį priešišumą žmogaus teisėms bei nepakantumo kultūros plitimą. ŽTSI atstovai atsakė į valstybės vadovei rūpimus klausimus ir pasidalijo mintimis

apie galimas priemones gerinant žmogaus teisių apsaugą Lietuvoje.

Apžvalga taip pat buvo pristatyta Ministrui Pirmininkui Andriui Kubiliui. Susitikimo metu buvo aptarta, kaip Vyriausybė galėtų prisidėti prie žmogaus teisių situacijos Lietuvoje gerinimo. ŽTSI atstovai ypatingai akcentavo nacionalinės žmogaus teisių institucijos įsteigimo Lietuvoje būtinybę bei poreikį reformuoti vaikų ir žmonių su psichine negalia priežiūrą pereinant nuo institucinės prie bendruomeninės globos sistemos. Vyriausybės vadovas sutiko su pateiktomis pastabomis bei rekomendacijomis ir padėkojo ŽTSI atstovams už darbą žmogaus teisių srityje.

ŽTSI parengta apžvalga šiemet sulaukė ypatingo valstybės institucijų ir visuomenės dėmesio. Leidinys buvo pristatytas ne tik valstybės vadovams, bet ir Seimo nariams, kitų valstybės institucijų atstovams, žiniasklaidai. Apžvalgoje išdėstyti pasiūlymai buvo išsamiau aptarti su Seimo komitetams ir frakcijomis, Teisingumo ministru, įvairių šalių ambasadoriais bei nevyriausybinų organizacijų atstovais.

I.2. Alternatyvi ataskaita JT Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetui

2011 m. vasario mėnesį ŽTSI pateikė alternatyvią ataskaitą Jungtinių Tautų Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetui dėl *Tarptautinės visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo konvencijos* įgyvendinimo Lietuvoje.

Oficialios Lietuvos (ketvirtoji ir penktoji) periodinės ataskaitos buvo svarstomos Komitete 2011 m. kovą. Pateiktos Komitetui 2010 metais, jos apima laikotarpį nuo 2004 iki 2010 metų. ŽTSI vertinimu, šiuo laikotarpiu žmogaus teisių būklei Lietuvoje nebuvo skiriamas pakankamas dėmesys – valdžios institucijų motyvacija stiprinti žmogaus teisių apsaugą gerokai sumažėjo Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą 2004-aisiais. Alternatyvioje ataskaitoje ŽTSI pateikė pastabas dėl konkrečių Komiteto rekomendacijų įgyvendinimo Lietuvoje problemų, susijusių su etninių mažumų padėtimi bei diskriminacine valdžios institucijų pozicija užtikrinant teisę į taikius susirinkimus.

Kovo mėnesį Jungtinių Tautų Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas, apsvaustęs Lietuvos periodines ataskaitas bei atsižvelgęs į nevyriausybinių organizacijų pastabas, pateikė išvadas bei rekomendacijas Lietuvai. Išvadose Komitetas pareiškė susirūpinimą taupymu žmogaus teisių apsaugos sąskaita - lėšų mažinimu Seimo kontrolierių ir Lygių galimybių kontrolierės įstaigoms. Komitetas taip pat apgailestavo dėl Lietuvos delsimo steigti nacionalinę žmogaus teisių instituciją bei paragino užtikrinti efektyvų teisinį persekiojimą ir žalos aukoms atlyginimą už rasistinius ir ksenofobinius nusikaltimus.

Komitetas itin kritiškai įvertino romų padėtį Lietuvoje. Romai ir toliau išlieka socialiniame užribyje, gyvena netinkamomis, netgi pavojingomis sąlygomis tiek būsto, tiek sveikatos priežiūros, tiek įdarbinimo galimybių prasme. Komitetas pabrėžė, kad Lietuva turi imtis specialių priemonių siekiant užtikrinti romų apsaugą ir integraciją, bei ragino Lietuvą skirti adekvačius resursus romų bendruomenės programoms, į šių programų vykdymą įtraukiant tiek pačią romų bendruomenę, tiek ir nevyriausybinės organizacijas.

I.3. Informacijos pateikimas Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybai

ŽTSI, bendradarbiaudamas su kitomis Lietuvos nevyriausybiniomis organizacijomis, pateikė pastabas Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Tarybai dėl žmogaus teisių įgyvendinimo Lietuvoje.

2011 m. spalio mėnesį JT Žmogaus Teisių Taryba svarstė pirmąją Lietuvos ataskaitą visuotinės periodinės apžvalgos (angl. *Universal Periodic Review*) mechanizmo rėmuose. Visuotinė periodinė apžvalga – tai unikali procedūra, kurios metu JT Žmogaus Teisių Taryba, atsakinga už visuotinės pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms skatinimą, kas ketverius metus apžvelgia žmogaus teisių padėtį visose 192 Jungtinių Tautų Organizacijos valstybėse narėse. Pastabas ir pasiūlymus visuotinei periodinei apžvalgai paprastai kviečiamos teikti ir nevyriausybinių organizacijų.

ŽTSI kartu su Lygių galimybių plėtros centru (LGPC) bei Lygių teisių ir socialinės plėtros centru (LTSPC) atkreipė Tarybos dėmesį į nacionalinės žmogaus teisių institucijos Lietuvoje poreikį, teisės į teisingą teismą įstatyminio reguliavimo bei praktikos trūkumus, informavo apie valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumo problemas, teisės į privatumą pažeidimus bei Lietuvos dalyvavimą slaptųjų sulaikymų programoje.

Vaiko teisių klausimais pastabas Tarybai kartu su ŽTSI pateikė Paramos vaikams centras ir Caritas Lietuva. Apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje Tarybą taip pat informavo Lietuvos žmogaus teisių centras, Lietuvos gėjų lyga, Romų visuomenės centras ir Lietuvos žydų bendruomenė.

II. ATSKIRŲ TEISIŲ APSAUGA LIETUVOJE

II.1. Kankinimų, nežmoniško ir žeminančio elgesio draudimas

II.1.1. Raginimai ištirti Lietuvos dalyvavimą CŽV slaptų sulaikymų ir ypatingųjų perdavimų programoje

ŽTSI dar 2009 metais kreipėsi į Generalinį Prokurorą su prašymu pradėti ikiteisminį tyrimą dėl įtarimų, susijusių su JAV Centrinės žvalgybos valdybos (CŽV) organizuoto ir vykdyto neteisėto įtariamų terorizmu asmenų gabenimo per Lietuvos Respublikos sieną, jų laisvės apribojimo bei šių asmenų kankinimo slaptame CŽV kalnimo centre Lietuvoje. Ikiteisminis tyrimas, pradėtas 2010 m. pradžioje, buvo skubotai nutrauktas 2011 m. sausį.

2011 m. rugsėjį ŽTSI kartu su nevyriausybinėmis organizacijomis Amnesty International, Reprieve bei Interights susitiko su Generalinės prokuratūros atstovais ir pateikė naujos informacijos, susijusios su CŽV vykdytu skrydžiu į Lietuvą, kuriuo, kaip įtariama, buvo gabenami CŽV neteisėtai sulaikyti asmenys. Nevyriausybinių organizacijų atstovai paragino Generalinę prokuratūrą kruopščiai ištirti šią naują informaciją. Tačiau nepaisant prokurorų pažadų, paaiškėjus naujoms aplinkybėms, atnaujinti tyrimą, spalio 21 d. Generalinė prokuratūra paskelbė, kad ikiteisminis tyrimas atnaujintas nebus.

Prokuratūra argumentavo savo sprendimą tuo, kad visuomeninių organizacijų Amnesty International, Reprieve bei ŽTSI pateikta informacija „buvo įvertinta kartu su nutraukto ikiteisminio tyrimo metu nustatytais aplinkybėmis ir nuspręsta, kad ji nėra esminė ir negali turėti reikšmės bylos sprendimui.“ Generalinio prokuroro pavaduotojas Darius Raulušaitis nevyriausybinių organizacijų pateiktą informaciją viešai buvo pavadinęs „didele naujiena“ prokuratūrai. Tačiau prokuratūra, paskelbdama sprendimą neatnaujinti tyrimo, nepaaiškino, kodėl „didele naujiena“ tapusi informacija buvo įvertinta kaip nereikšminga bylos baigčiai.

ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius, duodamas interviu Baltic News Service, teigė, kad neatnaujindama tyrimo prokuratūra pasirodė kaip bejėgė struktūra. Pasak ŽTSI direktoriaus, tarptautinių organizacijų akyse Lietuva dėl Generalinės prokuratūros sprendimo atrodo blogai, be to, tai sumažins visuomenės pasitikėjimą teisės sauga.

II.1.2. Spaudos konferencija ir viešoji akcija dėl CŽV Slaptųjų sulaikymų bei ypatingųjų perdavimų programos vykdymo Lietuvoje

Rugsėjo 29 d. ŽTSI kartu su tarptautine žmogaus teisių gynimo organizacija Amnesty International (AI) surengė spaudos konferenciją, kurios metu visuomenei ir žiniasklaidai buvo pateikta naujos informacijos, susijusios su CŽV vykdytu skrydžiu į Lietuvą, kuriuo, kaip įtariama, galėjo būti gabenamas neteisėtai sulaikytas asmuo. Konferencijoje taip pat dalyvavo Reprieve bei Interights, nevyriausybinių organizacijų iš Didžiosios Britanijos, atstovai.

Nicola Duckworth, AI Europos ir Centrinės Azijos programų direktorė, pristatė Lietuvoje atliktų CŽV veiklos tyrimų įvertinimą „Unlock the Truth in Lithuania“. Ataskaitoje pateikiamos AI ekspertų kritinės išvagos dėl atliktų tyrimų neefektyvumo bei pristatoma nauja informacija apie į Lietuvą iš Maroko vykdytą CŽV skrydį.

Julia Hall, AI Kovos su terorizmu ir žmogaus teisių ekspertė, pristatydama ataskaitą teigė, jog Generalinė prokuratūra ne tik nepasivargino ieškoti naujos informacijos bei įrodymų, bet nesugebėjo išsamiai ir kruopščiai ištirti viešai prieinamos gausios informacijos apie CŽV vykdytą programą. Be to, prokuratūra neatsižvelgė į tarptautinį šios neteisėtos programos kontekstą ir, tirdama Lietuvos dalyvavimą programoje, nesiekė bendradarbiauti su kitų šalių teisės sauga bei tarptautinėmis institucijomis. Crofton Black, Reprieve tyrėjas, pristatė naują

informaciją bei ją pagrindžiančius dokumentus, susijusius su 2005 m. vasario 17 d. vykdytu CŽV skrydžiu iš Maroko į Lietuvą.

Vesselina Vandova, Interights Saugumo ir teisės viršenybės departamento vyriausioji teisininkė, pažymėjo, kad Abu Zubaydah, asmuo, kuris, kaip įtariama, buvo kankinamas ir kalinamas Lietuvoje, ir į Lietuvą buvo atgabentas būtent iš Maroko, vis dar kalinamas Gvantanamo kalėjime. Dėl patirtų kankinimų jo sveikata rimtai pašlijusi. Vesselina Vandova paskelbė, kad Abu Zubaydah jau pateikė skundą prieš Lietuvą Europos žmogaus teisių teismui, nes Lietuva neįvykdė savo pozityvios pareigos atlikti išsamų tyrimą dėl jo galimo kalinimo ir kankinimo CŽV įsteigtame slaptame sulaikymo centre Lietuvoje laikotarpiu nuo 2004 iki 2006 m.

Henrikas Mickevičius, Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktorius, teigė, kad didelė problema yra ne tik valdžios ir teisėsaugos institucijų nenoras aktyviai aiškintis tiesą, bet ir nenoras teikti visuomenei informaciją. Į informacijos teikimą žiūrima atsainiai, atsisakoma ją pateikti nepateikiant jokių teisėtų atsisakymo pagrindų. Henrikas Mickevičius informavo, kad ŽTSI pateikė ne vieną kreipimąsi dėl informacijos, susijusios su galimu Lietuvos dalyvavimu neteisėtoje CŽV programoje, įvairioms valstybės institucijoms bei įstaigoms, bet tik dvi iš jų pateikė prašytą informaciją.

Po spaudos konferencijos, Vilniaus miesto centre AI aktyvistai ir vietiniai savanoriai su ŽTSI pagalba surengė viešąją akciją „Atrakinkite tiesą“. Jos metu Vinco Kudirkos aikštėje priešais Vyriausybės pastatą buvo sukonstruotas narvas, simbolizuojantis CŽV vykdytą neteisėtą asmenų kalinimą. Aktyvistai rinko praeivių parašus po peticija, raginančia valdžios institucijas pagaliau išsiaiškinti tiesą apie Lietuvos dalyvavimą neteisėtoje CŽV programoje. Parašai buvo renkami ant lapelių, pririštų prie nedidelių spynų, simbolizuojančių raginimą „atrankinti tiesą“.

II.1.3. Abu Zubaydah prieš Lietuvą

Spalio 27 d. Londone įsikūrusi žmogaus teisių gynimo organizacija Interights, atstovaudama Zayn al-Abidin Muhammad Husayn, dar žinomo kaip Abu Zubaydah, interesus, pateikė skundą prieš Lietuvą Europos žmogaus teisių teismui (EŽTT). ŽTSI atstovai bendradarbiavo su Interights, teikdami pastabas ir komentarus paraiškos teismui ruošimo metu.

Abu Zubaydah yra vienas žinomiausių asmenų, nukentėjusių G.W. Busho administracijos iniciuotoje „ypatingųjų perdavimų“ programoje. Jis buvo JAV vyriausybės slapta gabenamas per valstybių sienas, kalinamas ir kankinamas – JAV šiuos neteisėtus veiksmus vykdė pasikliaudama daugelio kitų šalių, tarp jų ir Lietuvos, bendrininkavimu.

Abu Zubaydah atstovai skunde EŽTT teigia, kad jis buvo atgabentas į Lietuvą 2005 metų pradžioje. Lietuvoje jis buvo laikomas slaptame įkalinimo centre, kuris, gavus išankstinį aukščiausių Lietuvos valdžios institucijų sutikimą, buvo įrengtas pritaikant patalpas CŽV slapto kalinimo programos poreikiams. Lietuvos pareigūnai aktyviai dalyvavo programoje, suteikdami priedangą neteisėtiems asmenų, tarp kurių buvo ir Abu Zubaydah, gabenimams per Lietuvos sieną, bei slaptam jų kalinimui ir kankinimui Lietuvos teritorijoje. Iš Lietuvos Abu Zubaydah buvo išgabentas į nežinomą įkalinimo vietą, o vėliau pervežtas į Gvantanamo kalėjimą Kuboje. Čia jis lieka įkalintas neribotam laikui.

Nukentėjusiojo skundas EŽTT pasiekė Lietuvos valstybei neatlikus savo pareigos ištirti įtarimų dėl jos teritorijoje įvykdytų Abu Zubaydah teisių pažeidimų. Abu Zubaydah atstovai skunde EŽTT teigia, kad Lietuva yra susaistyta teisinio įsipareigojimo atlikti efektyvų tyrimą –

įsipareigojimo, kurio Lietuva neįvykdė, nepaisant primygtinio Europos institucijų, griežtai pasmerkusių tiek pačią CŽV programą, tiek bendradarbiavimą joje, reikalavimo.

Abu Zubaydah, pateikdamas skundą EŽTT, siekia, kad teismas savo sprendimu pripažintų jį kankinimų, slauto kalinimo ir priverstinio dingimo auka Lietuvos jurisdikcijoje. Gintis viešai Abu Zubaydah negali – CŽV bei JAV Teisingumo ir Gynybos departamentai jam uždraudė bet kokią viešą komunikaciją. Kiekvienas suimtojo pasakytas žodis yra automatiškai įslaptinamas kaip aukščiausio lygio valstybės paslaptis. Taip Abu Zubaydah atimama galimybė viešinti faktus savo byloje.

Šia paraiška EŽTT siekiama suteikti balsą Abu Zubaydah ir apginti jo teises. Paraiškoje Abu Zubaydah prašo teismo įvardinti priemones, kurių valstybės turėtų imtis siekiant užkirsti kelią panašioms pažeidimams ateityje. Proceso metu Abu Zubaydah taip pat sieks, kad teismas pripažintų, jog Lietuva privalo atlikti nepriklausomą ir išsamų jo skundų tyrimą, kuriame jis dalyvautų tiesiogiai arba per teisėtą savo atstovą.

II.1.4. Informacijos laisvės byla

2011 m. liepos 4 d. ŽTSI, bendradarbiaudamas su nevyriausybine organizacija Atviros visuomenės teisingumo iniciatyva (angl. *Open Society Justice Initiative*), pateikė informacijos užklausas septynioms valstybės institucijoms ir įstaigoms: Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui (toliau – NSGK), Užsienio reikalų ministerijai, Valstybės Saugumo Departamentui (VSD), Valstybės sienos apsaugos tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos, Muitinės departamentui prie Finansų ministerijos, valstybės įmonei „Oro navigacija“ bei Civilinės Aviacijos Administracijai.

Siekdamas ginti viešąjį interesą, ŽTSI prašė informacijos, susijusios su CŽV slaptųjų sulaikymų ir ypatingųjų perdavimų programos vykdymo Lietuvoje metu atliktais orlaivių skrydžiais, slaptomis kalinimo vietomis, bei su CŽV ir Lietuvos VSD bendradarbiavimu susijusių dokumentų nuorašų.

Tik dvi institucijos pateikė prašomą informaciją bei dokumentus – Užsienio reikalų ministerija ir Valstybės sienos apsaugos tarnyba. Muitinės departamentas, VĮ „Oro navigacija“ bei Civilinės Aviacijos Administracija atsisakė suteikti prašomą informaciją, nenurodydami jokių teisėtų atsisakymo teikti informaciją pagrindų. NSGK pateikė dalį informacijos, motyvuodamas tuo, jog likusi informacijos dalis yra įslaptinta. VSD neteikė informacijos apskritai, teigdamas, kad visa ŽTSI prašoma informacija yra įslaptinta.

ŽTSI trijų institucijų ir įstaigų – VĮ „Oro navigacijos“, Civilinės Aviacijos Administracijos ir Muitinės departamento – atsisakymus teikti informaciją apskundė Vilniaus apygardos administraciniam teismui. Teismas iš dalies patenkino skundus dėl VĮ „Oro navigacija“ ir Muitinės departamento sprendimų ir įpareigojo šias įstaigas iš naujo nagrinėti ŽTSI informacijos prašymus. Teismas atmetė skundą dėl Civilinės Aviacijos Administracijos sprendimo, tačiau Institutas šią teismo nutartį apskundė Vyriausiajam Administraciniam Teismui.

II.1.5. Kreipimasis į JT Žmogaus teisių komitetą

Atviros visuomenės teisingumo iniciatyva (angl. – *Open Society Justice Initiative*) ir ŽTSI kreipėsi į Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetą, ragindami kritiškai įvertinti Lietuvos valstybės pasyvumą, tiriant Lietuvos dalyvavimą neteisėtoje CŽV slaptųjų sulaikymų ir ypatingųjų perdavimų programoje. Neatlikusi kruopštaus ir išsamaus tyrimo Lietuvos valstybė pažeidė Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto, kurio priežiūrą vykdo JT Žmogaus teisių komitetas, 7, 9 ir 10 straipsnių nuostatas.

Kreipimesi *Atviros visuomenės teisingumo iniciatyva* ir ŽTSI pabrėžia, kad Pakto 2 straipsnio 1 dalies nuostatos įtvirtina valstybių narių pareigą užtikrinti visas Pakte garantuojamas teises visiems asmenims, esantiems valstybės jurisdikcijoje. Neatlikdama išsamaus tyrimo ir

nesuteikdama žmogaus teisių pažeidimų aukoms galimybės siekti žalos atlyginimo, Lietuva neįvykdė savo pozityvios pareigos ir taip pažeidė Pakto 7 straipsnį, draudžiantį kankinimą bei žiaurų, nežmonišką ir žeminantį elgesį.

Be to, bendradarbiaudama su CŽV, Lietuva sudarė sąlygas neteisėtai slapta kalinti asmenis, tuo pažeisdama Pakto 9 straipsnį, įtvirtinantį draudimą neteisėtai atimti asmens laisvę. Tuo pačiu Lietuva pažeidė ir Pakto 10 straipsnio 1 dalį, numatančią, kad su kiekvienu asmeniu, kurio laisvė buvo suvaržyta, turi būti elgiamasi humaniškai ir gerbiant jo prigimtinių orumą.

Planuojama, kad Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas svarstys Lietuvos Vyriausybės pateiktą periodinę ataskaitą 2012 metais.

II.1.6. Pastabų pateikimas Europos Komisijai dėl ES baudžiamosios teisės aktų, reglamentuojančių suėmimą, taikymo

Lapkričio 25 d. ŽTSI kartu su penkiomis kitų šalių nevyriausybinėmis organizacijomis Europos Komisijai ir Europos Parlamentui pateikė pastabas dėl Europos Komisijos parengtos Žaliosios knygos dėl ES baudžiamosios teisės aktų, reglamentuojančių suėmimą, taikymo (angl. *Green Paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention*).

Pastabose nevyriausybinės organizacijos apžvelgė alternatyvas ikiteisminiam įkalinimui, nesusijusias su laisvės atėmimu, aptarė įstatymais nustatytą maksimalų ikiteisminio kalinimo laikotarpį bei poreikį numatyti reguliarią ikiteisminio įkalinimo teisminę kontrolę. Kartu buvo pateiktos rekomendacijos dėl vaikų suėmimo taikymo praktikos bei laisvės atėmimo vietų stebėsenos, ypatingai tų, kuriose laikomi asmenys ikiteisminio tyrimo metu.

Gruodžio 15 dieną Europos Parlamentas, atsižvelgęs į nevyriausybinių organizacijų pastabas, priėmė rezoliuciją, kuria kvietė imtis skubių priemonių, siekiant pagerinti nerimą keliančią suėmimo ir sulaikymo vietų būklę visoje ES, bei ragino imtis veiksmų, siekiant užtikrinti kalinių pagrindinių teisių apsaugą bei nustatyti minimalius kalinimo sąlygų standartus visose ES valstybėse narėse.

Europarlamentarai atkreipė dėmesį į 2011 m. birželio 14 d. Europos Komisijos parengtą Žaliąją knygą, kurioje akcentuota nerimą kelianti kalėjimų perpildymo praktika, aukštas ikiteisminio tyrimo sulaikytųjų bei suimtųjų, bei asmenų su psichikos sutrikimais laisvės atėmimo vietose skaičius bei mirčių ir savižudybių kalėjimuose atvejai.

EP pabrėžė, jog kalėjimo sąlygos turi nežeinti įtariamųjų ar kaltinamųjų asmenų orumo bei nepažeisti jų teisių, taip pat ir nežmoniško ar žeminančio elgesio draudimo. Suėmimas turi likti išimtinė priemonė, taikoma tik ribotą laikotarpį ir laikantis griežtų sąlygų. Siekiant sumažinti pakartotinių nusižengimų tikimybę, būtina kaliniams sudaryti tinkamas sąlygas bei galimybes pasiruošti grįžimui į visuomenę, sakė EP nariai.

Valstybės narės dažnai pažymi, jog kalinimo sąlygų gerinimui būtinos papildomos lėšos, todėl Europos Parlamentas ragino sukurti atskirą ES biudžeto eilutę, siekiant įpareigoti valstybes nares laikytis įtvirtintų standartų. Taip pat EP ragino ES lygiu įdiegti priemones, kurios numatytų nacionalinių parlamentų bei Europos Parlamento nariams teisę vizituoti kalėjimus visoje ES. 2009-2010 m. kalinių skaičius Europos Sąjungoje siekė beveik 634 tūkstančius.

II.1.7. Valiulienė prieš Lietuvą

2011 m. ŽTSI įsitraukė į strateginę bylą dėl smurto šeimoje – pareiškėjos vardu ŽTSI atstovė paruošė atsiliepiamą Europos žmogaus teisių teismui (EŽTT), kuriame pateikė argumentus, kad smurtas šeimoje pažeidžia ne tik pareiškėjos teisę į privatų gyvenimą, bet ir prilygsta žeminančiam ir nežmoniškam elgesiui, kurį draudžia Europos žmogaus teisių konvencijos (Konvencija) 3 straipsnis. Skunde teigiama, jog Lietuvos valstybė neišpildė savo pozityvios pareigos ištirti įtarimų dėl nežmoniško ir žeminančio elgesio.

Smurto šeimoje auka pareiškėja tapo dar 2001 m. – jos partneris prieš ją naudojo fizinį ir psichologinį smurtą. Apie fizinio smurto atvejus pareiškėja pranešė teisėsaugos institucijoms. 2002 m. pareiškėjos partneriui buvo pateikti įtarimai, tačiau ikiteisminis tyrimas buvo nuolat nutraukiamas, nes nepavykdavo rasti įtariamojo. 2005 m. prokuratūra galutinai nutraukė ikiteisminį tyrimą, motyvuodama tuo, kad pagal 2003 m. įsigaliojusį Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį Kodeksą, ikiteisminis tyrimas bendrąją tvarka dėl nesunkaus sveikatos sutrikdymo nebegalėjo būti tęsiamas, bei nurodė pareiškėjai vėl kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka.

Po nesėkmingų bandymų skusti tokį sprendimą teismine tvarka, pareiškėja vėl kreipėsi į teismą privataus kaltinimo tvarka, prašydama pradėti ikiteisminį tyrimą dėl nesunkaus sveikatos sutrikdymo, tačiau teismas atmetė skundą dėl senaties termino suėjimo. Nors pareiškėjos apeliacinis skundas Panevėžio apygardos teisme buvo patenkintas, Panevėžio miesto apylinkės teismas vėl priėmė pareiškėjai nepalankų sprendimą, kurį 2007 m. galutine ir neskundžiama nutartimi patvirtino Panevėžio apygardos teismas.

2007 m. pareiškėja pateikė EŽTT skundą prieš Lietuvą dėl Konvencijos 6 straipsnio, garantuojančio teisę į teisingą teismą, ir 13 straipsnio pažeidimų. EŽTT, užregistravęs skundą, pateikė šalims klausimus, ar pareiškėjos atveju nebuvo pažeisti EŽTK 3 ir 8 straipsniai, užtikrinantys laisvę nuo kankinimų ir žiauraus, nežmoniško ir žeminančio orumą elgesio, bei teisę į privataus gyvenimo gerbimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo atsakyme teismui pripažino, kad valstybė pažeidė Konvencijos 8 straipsnį, tačiau nesutiko, jog buvo pažeistas ir 3 Konvencijos straipsnis, draudžiantis kankinimą, žiaurų, nežmonišką ir žeminantį orumą elgesį. Pareiškėja su tokia vyriausybės pozicija nesutiko ir su ŽTSI pagalba pateikė atsiliepiamą teismui. Jame pareiškėja išdėstė argumentus, pagrindžiančius, jog partnerio prieš ją naudotas fizinis ir psichologinis smurtas prilygo žiauriam, nežmoniškam ir žeminančiam orumą elgesiui, kurį draudžia EŽTK 3 straipsnis, o Lietuvos valstybė neįvykdė savo pozityvios pareigos iširti įtarimų bei įvykdyti teisingumą.

II.2. Kova prieš neapykantos kurstymą ir diskriminaciją

II.2.1. Informacinis vadovas „Neapykantos kurstymas Lietuvoje: dažniausiai užduodami klausimai“

2011 m. liepą ŽTSI išleido informacinį vadovą „Neapykantos kurstymas Lietuvoje: dažniausiai užduodami klausimai“.

Pastaraisiais metais viešojo diskusija apie neapykantos kurstymą suintensyvėjo. Baudžiamajame kodekse įtvirtintas draudimas viešai neigti genocidą ir SSRS vykdytą agresiją prieš Lietuvą bei su tuo susijusios pirmosios bylos sulaukė nevienareikšmio vertinimo. Žiniasklaida nuolat praneša apie bylas prieš interneto komentatorius – tokie straipsniai dažnai būna palydimi naujos neapykantos bangos ir nepasitenkinimo dėl žodžio laisvės ribojimo.

Informaciniu vadovu siekiama atsakyti į klausimus, kuriuos užduoda daugelis žurnalistų ir kitų asmenų, gvildinančių nepakantumo ir neapykantos fenomeną. Vadove pateikiamas neapykantą kurstančios kalbos apibrėžimas ir atskleidžiamos jos raiškos formos, apžvelgiama Lietuvos, užsienio šalių ir tarptautinių teismų jurisprudencija, bei pateikiama informacija kur reikėtų kreiptis reaguojant į neapykantos kurstymo incidentus.

II.2.2. Kreipimaisi į Generalinę prokuratūrą

2011 metais ŽTSI ir toliau aktyviai reagojo į neapykantos apraiškas internetinėje žiniasklaidoje publikuojamų straipsnių skaitytojų komentaruose. ŽTSI šešis kartus kreipėsi į Generalinę prokuratūrą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo prieš internetinių komentarų autorius pagal LR Baudžiamojo kodekso 170 str. 2 ir 3 d., kurie, kaip ir ankstesniais metais, dažniausiai buvo nusiteikę prieš tautines, religines ir seksualines mažumas.

Vasario 15 d. ŽTSI kartu su grupe Lietuvos nevyriausybinų organizacijų kreipėsi į Generalinę prokuratūrą, prašydami pradėti politinės partijos „Jaunoji Lietuva“ veiklos tyrimą, ir kreiptis į teismą su prašymu imtis laikinųjų apsaugos priemonių, siekiant apriboti partijos veiklą. Partija „Jaunoji Lietuva“ rinkiminės kampanijos metu skelbė rinkiminį šūkį bei viešino vizualią reklamą, skelbiančią „Be žydų, juodų, raudonų ir be taboro čigonų“, taip kurstydamą diskriminaciją ir neapykantą seksualinių ir tautinių mažumų atžvilgiu, jas stigmatizuodama ir propaguodama žmogaus teisių ir laisvių pažeidimus. Tačiau nei Kauno miesto apylinkės prokuratūra, nei Kauno miesto apylinkės teismas, nei Kauno apygardos teismas minėtoje rinkiminėje kampanijoje neišvelgė nusikalstamos veikos požymių, todėl ikiteisminis tyrimas baudžiamojoje byloje buvo nutrauktas.

Kovo 21 d. ŽTSI kartu su grupe Lietuvos nevyriausybinų organizacijų kreipėsi į Lietuvos Respublikos generalinį prokurorą su prašymu pradėti tyrimą dėl 2011 m. balandžio 20 d. įvykusių nesantaiką kurstančių incidentų Vilniaus, Kauno ir Panevėžio miestuose. Minint Adolfo Hitlerio 122-ąsias gimimo metines, trijuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose buvo užfiksuoti keturi išpuoliai, nukreipti pagerbti nacistinės Vokietijos lyderį Adolfą Hitlerį bei išreikšti savo solidarumą su nacistinės Vokietijos nusikaltimais. Besikreipiančiųjų organizacijų manymu, tokio pobūdžio veiksmai atitinka Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso straipsnių, kriminalizuojančių viešą tyčiojimąsi ir niekinimą žmonių grupės dėl jų tautybės ir tikėjimo bei viešą pritarimą nacistinės Vokietijos nusikaltimams, padarytą įžeidžiančių būdu, sudėtis.

Gegužės 3 d. LR Generalinė prokuratūra informavo ŽTSI, kad pradėti keturi ikiteisminiai tyrimai, kuriuos kontroliuoja Panevėžio miesto, Kauno miesto ir Vilniaus miesto apylinkių prokuratūros.

II.2.3. Suburta Žmogaus teisių koalicija

2011 m. liepos mėnesį nevyriausybines organizacijas, dirbančias žmogaus teisių ir nediskriminacijos srityje, nutarė suvienyti jėgas ir veikti išvien įtvirtinant žmogaus teises ir laisves, lygių galimybių bei nediskriminavimo principus Lietuvoje, ir šiuo tikslu susibūrė į Žmogaus teisių koaliciją.

Poreikis susiburti į koaliciją, anot ŽTSI direktoriaus Henriko Mickevičiaus, atsirado dėl to, jog žmogaus teisių būklė Lietuvoje blogėja, o vietoje rūpesčio žmogaus teisėmis įsivyravo prastai slepiamas ar net išdidžiai demonstruojamas priešiškus. Tai paskatino apjungti pajėgas ir drauge siekti žmogiškojo matmens politinėje darbotvarkėje išplėtimo, nuoseklios ir efektyvios žmogaus teisių politikos formavimo.

„Demokratijos kokybės užtikrinimo kiekvienam valstybės piliečiui, žmogaus teisių stiprinimo, socialiai pažeidžiamų žmonių atskirties mažinimo vertybes bei jų gynimą Lietuvos Respublikos Prezidentė nurodė kaip vieną svarbiausių jos veiklos prioritetų. Būtent šiomis vertybėmis vadovaujasi žmogaus teisių srityje dirbančios ir į koaliciją susijungusios nevyriausybines organizacijas“, – pabrėžė „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ direktorė Dovilė Juodkaitė.

Koalicija vienija šias organizacijas: „Globali iniciatyva psichiatrijoje“, Lietuvos gėjų lyga, Lietuvos žydų bendruomenė, Lietuvos žmogaus teisių centras, Lygių galimybių plėtros centras, Lygių teisių ir socialinės plėtros centras, Romų visuomenės centras ir Žmogaus teisių stebėjimo institutas.

II.3. Socialiai jautrių grupių teisės

II.3.1. Apskrito stalo diskusija "Vaiko teisių apsaugos padėtis Lietuvoje. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo galimybės ir iššūkiai"

Sausio 14 d. ŽTSI sukviėtė vaiko teisių srityje aktyviai dirbančias nevyriausybines organizacijas į apskrito stalo diskusiją "Vaiko teisių apsaugos padėtis Lietuvoje. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo galimybės ir iššūkiai". Diskusiją moderavo Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto narys, ŽTSI valdybos pirmininkas Dainius Pūras.

Atviroje diskusijoje buvo siekiama aptarti sistemines vaiko teisių apsaugos problemas: JT Vaiko teisių konvencijos ir JT Vaiko teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimo Lietuvoje būklę; vaiko teisių padėties nepriklausomos stebėsenos poreikį; esminių permainų poreikį institucinės vaikų globos srityje ir smurto prieš vaikus prevencijos srityje; nevyriausybinių organizacijų įtakos vaikystės politikos sprendimams galimybes ir kitus klausimus.

Artėjant Lietuvos padarytos pažangos įvertinimui Jungtinių Tautų Žmogaus teisių taryboje bei Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitete (viena iš 2011-2012 metų sesijų) buvo siekiama aptarti konkrečius nevyriausybinių veiksmus teikiant alternatyvias ataskaitas šioms žmogaus teisių priežiūros institucijoms.

II.3.2. Forumas „Socialiai pažeidžiamų grupių integravimosi visuomenėje problema: vaikai, asmenys su fizine ir psichikos negalia“

Birželio 10 d. Prezidentūroje surengtame forume "Socialiai pažeidžiamų grupių integravimosi visuomenėje problema: vaikai, asmenys su fizine ir psichikos negalia", Prezidentė Dalia Grybauskaitė pabrėžė, jog demokratijos kokybės užtikrinimas kiekvienam valstybės piliečiui, žmogaus teisių stiprinimas, socialiai pažeidžiamų žmonių atskirties mažinimas yra vienas svarbiausių jos veiklos prioritetų.

Kalbėdamas apie pažeidžiamas grupes ŽTSSI bei Globalios iniciatyvos psichiatrijoje valdybų pirmininkas Dainius Pūras kvietė nebešvaistyti šimtų milijonų litų socialinės atskirties principu veikiančiai uždaru pensionatų ir globos namų sistemai, kurioje gyvena keli tūkstančiai vaikų ir suaugusiųjų. Vaikų linijos vadovas Robertas Povilaitis nagrinėjo smurto šeimoje daromą žalą vaikui, vėliau suaugusiam žmogui, jo aplinkai ir visai visuomenei.

ŽTSSI programų direktorė Dovilė Šakalienė pristatė vaiko apsaugos nuo smurto teisinio reglamentavimo spragas bei pateikė veiksmų planą visapusiškos vaiko apsaugos nuo bet kokio smurto, įskaitant fizines bausmes, užtikrinimui. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Edita Žiobienė ir ŽTSSI direktorius Henrikas Mickevičius akcentavo visapusiškos ir proaktyviai veikiančios institucinės žmogaus teisių apsaugos svarbą bei teikė konkrečius pasiūlymus dėl nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimo ir veiklos sričių.

II.3.3. Studija apie pažeidžiamų vaikų teises

2011 m. lapkričio 22 d. Prahoje Jungtinių Tautų Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras kartu su UNICEF organizavo sub-regioninį pasitarimą dėl 0-3 metų amžiaus vaikų teisių užtikrinimo. Pagrindinį pranešimą šio renginio metu pristatė ŽTSSI valdybos pirmininkas Dainius Pūras, parengęs tiriamąją studiją diskusijai apie pažeidžiamų 0-3 metų amžiaus vaikų teises iki šiol plačiai regione paplitusiose vaikų globos institucijose.

Pasitarime buvo diskutuojama apie didėjančias galimybes, ypač išsiplėtusios Europos Sąjungos kontekste, transformuoti globos sistemą vystant šeimines bei bendruomenines paslaugas vaikams ir rizikos šeimoms, įskaitant vaikus su negalia. Taip pat buvo pabrėžta, kad iki šiol didelė dalis Europos valstybių, įskaitant ir Lietuvą, stokoja politinės valios keisti vaikystės politikos prioritetus ir tebeinvestuoja į kūdikių ir vaikų namus.

II.3.4. Teisinis vaiko apsaugos nuo smurto vertinimas

2011 m. pavasarį ŽTSSI parengė teisinės vaiko apsaugos nuo smurto įvertinimą, liudijantį, kad šiandien vaiko teisinė apsauga nuo smurto yra fragmentiška: teisės normų visuma negarantuoja visapusiškos vaiko apsaugos nuo visų rūšių bei formų smurto. ŽTSSI ekspertai, įvertinę mėginimų reglamentuoti visapusišką vaiko apsaugą nuo smurto "nesėkmės istoriją" bei naujausias teisėkūros iniciatyvas, pasiūlė konkrečius žingsnius, siekiant nedelsiant užtikrinti Lietuvos vaikų visapusišką teisinę apsaugą.

Gegužės 27 dieną ši studija buvo pristatyta Seime apskritojo stalo diskusijoje „Vaiko teisių apsauga: veiksmingesnių sprendimų paieškos“. Diskusiją inicijavo Liberalų sąjūdžio frakcijos narė Dalia Kuodytė bei Liberalų sąjūdžio Žmogaus teisių ir pilietinės visuomenės komitetas.

II.4. Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą

II.4.1. Diskusija „Kas yra Šeima?“

Gegužės 12 d. ŽTSI surengė diskusiją tema "Kas yra šeima?". "Pastaruoju metu suaktyvėjusi įstatymų leidyba šeimos bei tradicinių vertybių apsaugos srityje bei intensyvi visuomenės reakcija liudija aiškų poreikį išdiskutuoti šeimos apibrėžimo teisinio reglamentavimo klausimus, nes tik atviras ir konstruktyvus pokalbis veda prie racionalių, pagrįstų ir visuomenės gerovei naudingų sprendimų," - sakė diskusiją inicijavusi ŽTSI Programų direktorė Dovilė Šakalienė.

Diskusijoje dalyvavo šeimos politikos klausimus viešajame diskurse nagrinėjantys ekspertai bei aktyvūs visuomenininkai: psichiatras, ŽTSI Valdybos pirmininkas Dainius Pūras, menininkė, geros valios žmogaus teisių ambasadorė Nomedė Marčėnaitė, advokatas, VU profesorius Vytautas Mizaras, Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos pirmininkas Tomas Šalkauskas bei SADM Šeimos politikos planavimo specialistai, atsakingi už Šeimos pagrindų įstatymo projekto rengimą.

II.4.2. Pasirašyta peticija dėl biometrinių duomenų naudojimo

Vasario 25 d. ŽTSI, prisijungdamas prie aljanso *Hands off biometrics*, pasirašė kreipimąsi į Europos Tarybą, kuriuo siekiama atkreipti Europos Tarybos dėmesį į biometrinių duomenų naudojimą pažeidžiantį teisę į privatumą.

Vadovaujantis Europos žmogaus teisių konvencijos 52 straipsniu, Europos Tarybos Generalinio Sekretoriaus prašymu, kiekviena prie Konvencijos prisijungusi valstybė turi pateikti paaiškinimus dėl to, kaip jų nacionaliniai įstatymai užtikrina veiksmingą visų Konvencijos nuostatų įgyvendinimą.

Dar 2006 metais ŽTSI atkreipė dėmesį į tai, kad Lietuvoje visuomenė nebuvo tinkamai informuota apie pasų su biometriniais duomenimis įvedimą, nei politiniame, nei visuomeniniame lygmenyje nevyko diskusijos dėl šių dokumentų patikimumo, efektyvumo ir, svarbiausia, dėl jų įtakos asmens teisei į privataus gyvenimo gerbimą.

II.4.3. Kreipimasis į Valstybinę duomenų apsaugos inspekciją

Balandžio 13 d. ŽTSI kreipėsi į Valstybinę duomenų apsaugos inspekciją, prašydamas įvertinti ir nustatyti, ar projekto „Mano rajonas saugiausias“ priemonės nepažeidžia asmens teisės į privataus gyvenimo gerbimą asmens duomenų rinkimo ir tvarkymo srityje.

Projektas „Mano rajonas saugiausias“ yra vykdomas Lietuvos Respublikos policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, policijos rėmėjų kartu su UAB „Acta Iuventus“. Projekto metu šiuolaikinių vaizdo kamerų pagalba yra žadama stebėti 20-ties Vilniaus daugiabučių namų savininkų bendrijų (DNSB) teritorijas 24 val. per parą. Pagal projektą, vienos bendrijos teritoriją stebės 22 vaizdo kameros.

Vaizdo stebėjimas gali būti vykdomas siekiant užtikrinti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, asmenų gyvybę, sveikatą, turtą ir kitas asmenų teises ir laisves. Vaizdo stebėjimo sistemų panaudojimas turi būti proporcingas siekiamiems tikslams, t.y. jos turėtų būti naudojamos tik tada, kai kitos priemonės nėra pakankamos minėtiems tikslams pasiekti. Privataus gyvenimo ribojimo teisėtumą turi pareigą įrodyti ribojantis subjektas – šiuo atveju, projekto vykdytojai.

Savo kreipimesi ŽTSI pateikė preliminarų sąrašą klausimų, kurie turėtų būti užduoti projekto vykdytojams, siekiant išsiaiškinti, ar projektas atitinka išvardytus privatumo ribojimo tikslingumo ir proporcingumo standartus.

II.4.4. Spaudos konferencija dėl slaptųjų tarnybų ir teisėtvarkos savivalės

2011 m. gegužės 20 d. buvo surengta spaudos konferencija, skirta atkreipti visuomenės dėmesį į Lietuvos slaptųjų tarnybų ir teisėtvarkos institucijų savivalės apraiškas. Poziciją dėl slaptųjų tarnybų ir teisėtvarkos veiklos metodų, balansuojančių ant teisėtumo ribos, spaudos konferencijos metu išsakė Europos Parlamento narys Leonidas Donskis, Pilietinės visuomenės instituto direktorius Darius Kuolys bei ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius.

Konferencijos dalyviai taip pat atkreipė dėmesį į nerimą keliančias sekimo tendencijas, kurias atskleidė informacija iš Europos Komisijos apie duomenų saugojimo direktyvos vykdymą. Remiantis EK pateiktais statistiniais duomenimis, Lietuvos pareigūnai elektroninės komunikacijos priemonių operatorių prašė suteikti informacijos apie privačių asmenų ryšius kelis ar net keliasdešimt kartų dažniau, negu kitų ES šalių pareigūnai.

II.4.5. Diskusija „Specialiųjų tarnybų slaptų veiksmų kontrolės klausimai ir sprendimai“

Birželio 20 d. Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko Arvydo Anušausko iniciatyva Seime buvo surengta diskusija „Specialiųjų tarnybų slaptų veiksmų kontrolės klausimai ir sprendimai“. Diskusijoje buvo siekiama pasidalinti nuomonėmis dėl žmogaus teisių ir laisvių garantijų bei galimo jų suvaržymo institucijoms vykdam tam tikrus slaptus veiksmus bei dėl teisės aktų, reglamentuojančių operatyvinę veiklą, taikymo ir tobulinimo galimybių.

„Operatyvinė veikla šiuo metu yra pilkoji zona, nes mūsų įstatyminė bazė ir ypatingai Operatyvinės veiklos įstatymas leidžia taikyti priemones, kurios nėra apibrėžtos nei kaip žvalgybinė ar kontržvalgybinė veikla, nei kaip ikiteisminio tyrimo veiksmai, kurių metų yra renkami duomenys baudžiamajam persekiojimui. Šioje pilkojoje zonoje išlikusios plačios ir neapibrėžtos sąvokos sudaro sąlygas specialiosioms tarnyboms piktnaudžiauti savo įgaliojimais, o tokiu būdu gimsta visuomenės nepasitikėjimas teisėsaugos institucijų veikla“, – diskusijos pradžioje kalbėjo ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius.

ŽTSI direktorius taip pat priminė ne vieną bylą, kurią Lietuva pralaimėjo Europos žmogaus teisių teisme dėl netinkamai taikomo nusikalstamos veikos imitavimo modelio, o diskusijoje dalyvavęs Pilietinės visuomenės instituto direktorius Darius Kuolys kalbėjo apie didelį atgarsį visuomenėje sukėlusius slaptuosius tyrimus bei viešai nuskambėjusį žurnalistų sekimo skandalą, dėl kurio iki šiol negauti atsakymai.

Diskusijos dalyviai pripažino, kad šiuo metu visuomenėje nėra pasitikėjimo slaptosiomis tarnybomis, akivaizdūs šių tarnybų kontrolės mechanizmo trūkumai, nėra pakankamai aiškūs ir apibrėžti veiklos ir kontrolės pagrindai. Žiniasklaidoje aprašyti atvejai rodo, jog ne visada ypatingomis priemonėmis naudojamosi tinkamai ir paisant asmens interesų bei privataus gyvenimo apsaugos.

Diskusijoje taip pat dalyvavo Mykolo Romerio universiteto mokslininkai P. Ancelis ir D. Urbonas, žurnalistas L. Jakimavičius, Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto narys R. Smetona, Žmogaus teisių komiteto pirmininkas A. Lydeka, Seimo narių grupės „Už piliečių talką kuriant Lietuvą be korupcijos“ pirmininkė A. Bilotaitė, teisėsaugos ir žvalgybos institucijų atstovai.

II.4.6. Tyrimas „Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą: asmens kodo naudojimas“

2004-2005 metais ŽTSI atliko tyrimų seriją, apimančią įvairias teisės į privataus gyvenimo gerbimą sritis: asmens kodo naudojimą, vaizdo kameras, darbo vietos kontrolę, operatyvinį sekimą ir kitas. 2011 m. ŽTSI siekė įvertinti privataus gyvenimo apsaugos politikos ir teisinio reglamentavimo pokyčius.

Tyrimo „*Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą: asmens kodo naudojimas*“ tikslas buvo apžvelgti, kaip per pastaruosius metus Lietuvoje keitėsi asmens kodo naudojimo reglamentavimas bei šios srities praktika, ir įvertinti, ar pagerėjo teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą užtikrinimas Lietuvoje per pastaruosius septynerius metus.

Palyginus su 2004 metų situacija, pastebima pažanga – įtvirtintas draudimas rinkti ir naudoti asmens kodą tiesioginės rinkodaros tikslais bei draudimas viešai skelbti asmens kodą. Bendrai reikalavimų pateikti asmens kodą sumažėjo, tačiau vis dar fiksuojami atvejai, kai asmens kodo reikalaujama nepagrįstai – įsigyjant užsienio valiutą banke, norint grąžinti prekes parduotuvėse, naudojantis automobilių serviso paslaugomis.

Deja, kitos 2004-aisiais įvardytos problemos išliko: asmens kodo naudojimas ir toliau plačiai reglamentuojamas poįstatyminiais teisės aktais, nors pagal Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatas šio itin privataus asmens duomenų naudojimą gali reglamentuoti tik įstatymai. Tebėra paplitusi praktika naudoti asmens kodą negavus jo savininko sutikimo. Iki šiol nesiimta veiksmų įtvirtinti naują asmens kodo struktūrą, kuri neatskleistų informacijos apie asmens lytį ir gimimo datą. Paplitusi pavojinga praktika naudoti asmens kodą kaip vartotojo vardą ar slaptažodį informacinėse sistemose.

Siekiant pagerinti egzistuojantį teisinį asmens kodo naudojimo reglamentavimą bei praktiką, ŽTSI ekspertai tyrimo išvadose siūlė Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme įtvirtinti „minimalaus duomenų atskleidimo“ principą, numatantį, kad turi būti renkamas/atskleidžiamas tik toks asmens duomenų kiekis, kuris reikalingas konkrečiam siekiamam tikslui; pertvarkyti asmens kodo struktūrą taip, kad ji neatskleistų perteklinės informacijos apie asmens lytį ir amžių. Taip pat buvo rekomenduota atsisakyti teisės aktuose nustatytų nepagrįstų reikalavimų pateikti asmens kodą; uždrausti asmens kodo reglamentavimą poįstatyminiais teisės aktais; supaprastinti naujo asmens kodo suteikimo tvarką, kai asmuo keičia lytį; įtvirtinti teisinę atsakomybę už neteisėtą asmens kodo įgijimą, naudojimą ar perdavimą. Ir svarbiausia – būtina šviesti visuomenę apie teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą turinį, prasmę, apsaugos svarbą bei gynybos priemones.

II.4.7. L. byla

Pareiškėjas L. yra Lietuvos pilietis, gimęs įregistruotas moteriškos lyties, jam suteiktas moteriškas vardas. Tačiau jau nuo ankstyvo amžiaus L. ėmė suvokti savo psichologinę lytį kaip vyrišką, tokiu būdu jausdamas prieštaravimą tarp savo psichinio bei fizinio lytinio identiteto.

Dar 2007 metais Europos žmogaus teisių teismas pripažino Lietuvą byloje *L. prieš Lietuvą* pažeidus pareiškėjo teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, ir įpareigojo valstybę atlyginti pareiškėjui patirtą žalą, priimant specialų įstatymą dėl lyties pakeitimo per 3 mėnesius nuo sprendimo įsigaliojimo. Pareiškėjo teises ir interesus Europos žmogaus teisių teisme gynė ŽTSI atstovas.

Visgi Lietuva reikiamo teisės akto iki šiol taip ir nepriėmė. L. užsienyje buvo atlikta pilna lyties keitimo operacija, tačiau civilinės metrikacijos skyrius, tvarkantis asmens dokumentų

registravimą ir keitimą Lietuvoje, atsisakė padaryti reikiamus pakeitimus pareiškėjo asmens dokumentuose. Dėl to pareiškėjas kreipėsi į teismą. 2011 metais teismas pripažino, kad pareiškėjo teisės buvo pažeistos, ir įpareigojo civilinės metrikacijos įstaigą pakeisti gimimo liudijimo įrašus, o Gyventojų registro tarnybą – asmens kodo įrašą.

II.5. Teisė į teisingą teismą

II.5.1. Tyrimas „Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumas: pirminė ir antrinė teisinė pagalba“

Lietuvos Respublikos Prezidento rūmuose vykusioje konferencijoje „Teisingumas Lietuvoje: teisė ar privilegija?“ ŽTSI pristatė tyrimą „Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumas: pirminė ir antrinė teisinė pagalba“. Tyrimo metu siekta apžvelgti ir įvertinti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos (VGTP) sistemą, dėmesį sutelkiant į teisinės pagalbos paslaugų prieinamumą, bei pateikti išvadas ir rekomendacijas sistemos tobulinimui.

Apie galimybes gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą ir jos teikimo sąlygas visuomenę privalo informuoti Teisingumo ministerija, savivaldybių institucijos bei VGTP tarnybos. Vis dėlto informacijos sklaida nėra pakankama, ir informacija nėra prieinama visiems vienodai: dviejų savivaldybių tinklalapiuose informacija apie pirminės teisinės pagalbos teikimą išvis nebuvo teikiama; devynių savivaldybių internetinėse svetainėse nebuvo teikiama informacija apie antrinę teisinę pagalbą. Iš penkių VGTP tarnybų tik viena turėjo atskirą internetinį puslapį, kuriame nurodytos antrinės teisinės pagalbos teikimo sąlygos, advokatų sąrašas bei jų budėjimo tvarkaraščiai.

Pastebėtina, kad visa informacija apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, jos skyrimo tvarką bei kreipimosi sąlygas nėra prieinama lietuvių kalbos nemokantiems asmenims. Daugiau nei pusės savivaldybių tinklalapiai, VGTP internetinė svetainė www.teisinepagalba.lt neturi specialaus režimo, kuriuo galėtų pasinaudoti asmenys, turintys regos sutrikimų. Praktika rodo, jog nėra užtikrinama informacijos sklaida laisvės atėmimo įstaigose.

Nestebina, kad daugiau nei trečdalis gyventojų vis dar nežino apie pirminę teisinę pagalbą, o daugiau kaip pusė Lietuvos gyventojų – apie antrinės teisinės pagalbos teikimą. Pažymėtina tai, kad mažiau informuotos labiau pažeidžiamos gyventojų grupės (senjorai, stokojantys pajamų asmenys, asmenys, turintys žemą išsilavinimą), į kuriuos ir turėtų būti orientuota VGTP.

ŽTSI apklausti pirminės teisinės pagalbos paslaugos gavėjai nurodė, kad patogiausia informaciją apie VGTP būtų gauti internetu, per televiziją ar laikraščius. Antrinės teisinės pagalbos gavėjai kaip patogiausius informacijos šaltinius nurodė internetą (atskirą tinklalapį), televiziją ir laikraščius.

Vertinant VGTP prieinamumą, pastebėta, kad nors įstatymas įtvirtina galimybę asmeniui, nedeklaravusiam savo gyvenamosios vietos, kreiptis į savivaldybę, kurioje asmuo faktiškai gyvena, deja, praktikoje dažnai reikalaujama deklaruotos gyvenamosios vietos įrodymo. Tai nepagrįstai suvaržo pirminės teisinės pagalbos prieinamumą. Siekiant palengvinti pirminės teisinės pagalbos prieinamumą, savivaldybės pačios turėtų rinkti duomenis apie gyvenamąją vietą iš atitinkamų valstybės institucijų.

Dar sudėtingesnė situacija siekiant pasinaudoti antrine teisine pagalba. Antrinės teisinės pagalbos prašymo forma neatitinka dokumento paprastos formos reikalavimo: norint užpildyti prašymo formą, pareiškėjas turi būti pakankamai gerai susipažinęs su teisės aktais. Blogo viešo administravimo pavyzdžiu laikytina praktika, kuomet asmenys kreipiasi į pirminę teisinę pagalbą teikiančias institucijas, prašydami pagelbėti užpildyti dokumentus antrinei teisei pagalbai gauti. Be to, dėl sudėtingos skaičiavimo metodikos besikreipiantys asmenys patys negali tinkamai nustatyti savo turto ir pajamų lygio ir išsiaiškinti prieš kreipiantis, ar jie gali pretenduoti į nemokamą ar iš dalies nemokamą antrinę teisinę pagalbą.

Tiek pirminė, tiek antrinė teisinė pagalba nėra laisvai prieinama judėjimo negalia turintiems žmonėms. Tenka apgailėstauti, kad atsisakoma bent jau pirminę teisinę pagalbą teikti telefonu. Žmonės su klausos negalia taip pat negali laisvai pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba – dauguma savivaldybių nėra pasirengusios suteikti gestų kalbos vertimo paslaugų, nėra susipažinusios su Neįgalųjų reikalų departamento patvirtintu vertėjų sąrašu, nesuvokia negalios specifikos, taip sudarydamos kliūtis pasinaudoti pagalba. Panaši situacija ir VGTP tarnybose.

II.5.2. Antrinės teisinės pagalbos byla

Gegužės 3 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (LVAT) patvirtino Panevėžio apygardos administracinio teismo išaiškinimą, jog iš asmenų turto vykdomas išieškojimas reiškia, jog šie asmenys savo turtu negali laisvai disponuoti ir, esant poreikiui, jiems turi būti teikiama nemokama antrinė teisinė pagalba.

2010 metais Panevėžio valstybės garantuojamos teisinės pagalbos (VGTP) tarnyba atsisakė suteikti 100 proc. nemokamą antrinę teisinę pagalbą pareiškėjai, kurios mėnesinės pajamos, atskaičius antstolių išskaitymus, sudaro 130 litų. Pareiškėjai buvo pasiūlyta apmokėti 50 procentų išlaidų.

VGTP tarnyba neatsižvelgė į pareiškėjos pateiktus įrodymus, patvirtinančius, jog kiekvieną mėnesį 85 procentai jos gaunamų pajamų skiriami išieškojimui padengti. Savo sprendimą Tarnyba argumentavo 2010 m. sausio 19 d. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kolegijos posėdžio protokolu, kai buvo nepagrįstai nutarta „objektyvia priežastimi, dėl kurios pareiškėjas negali disponuoti savo lėšomis, nelaikyti antstolių pagal vykdomuosius dokumentus vykdomo išieškojimo iš pareiškėjo gaunamų pajamų“.

ŽTSI, įvertinęs pareiškėjos bylos strateginę reikšmę bei akivaizdų teisės į gynybą pažeidimą, konsultavo pareiškėją bylinėjimosi proceso metu. 2011 m. gegužės 3 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas patvirtino Panevėžio apygardos administracinio teismo išaiškinimą, jog iš asmenų turto vykdomas išieškojimas reiškia, kad savo turtu jie negali laisvai disponuoti ir, esant poreikiui, jiems turi būti teikiama nemokama antrinė teisinė pagalba.

„Prieinama teisinė pagalba yra vienas iš svarbių teisės į gynybą užtikrinimo aspektų ir jis turi būti laikomas prioritetiniu VGTP tarnyboms priimant sprendimus“, – sprendimą komentavo ŽTSI teisės programų vadovė Natalija Bitiukova.

III.5.3. Susitikimas su kandidatais į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą

Kovo mėnesį Seimas balsavo dėl trijų naujų Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo. Siekiant suteikti daugiau skaidrumo teisėjų atrankos procesui, Žmogaus teisių stebėjimo institute vyko diskusija su kandidatais į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą Egidijumi Bieliūnu, Gediminu Mesoniu ir Dainiumi Žalimu.

Susitikimo dalyviai – valstybės institucijų, akademinės bendruomenės, nevyriausybių organizacijų ir žiniasklaidos atstovai – turėjo galimybę susipažinti su kandidatais, išsiaiškinti jų požiūrį konkrečiais klausimais dar prieš balsavimą Seime.

II.6. Teisė į susirinkimų laisvę

II.6.1. Pasiūlymų pateikimas Susirinkimų įstatymo tobulinimui

ŽTSI pateikė pasiūlymus Seime svarstomam Lietuvos Respublikos Susirinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektui. Susirinkimų įstatymas sukuria būtinas teises prielaidas įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintą taikių susirinkimų laisvę, taip pat nustato šios laisvės užtikrinimo sąlygas, taikių susirinkimų organizavimo tvarką bei organizatorių, savivaldos ir teisėsaugos institucijų teises ir pareigas.

Pateiktoje pastabų suvestinėje *inter alia* siūloma atsisakyti siauro subjekto, kurie gali būti susirinkimų organizatoriais ir dalyviais, sąrašo; sumažinti amžiaus ribą, nuo kurios asmuo galėtų būti renginio organizatoriumi; užtikrinti, kad priemonės, kuriomis susirinkimų laisvė yra ribojama, būtų proporcingos ir taikomos atsižvelgiant į protingumo principą; keisti susirinkimo laiko, vietos ir formos derinimo proceso tvarką.

II.6.2. Kovo 11 eitynių byla

2009 m. kovo 10 d. Vilniaus miesto savivaldybės administracija atsisakė išduoti pažymėjimą Žmogaus teisių stebėjimo institutui ir Lygių galimybių plėtros centrui (LGPC) organizuoti taikias eitynes „Prieš rasizmą ir ksenofobiją – už toleranciją ir pakantumą“, kurios kvietė dalyvauti Lietuvos gyventojus, norinčius pasisakyti už laisvą, demokratinę ir tolerantišką Lietuvą, nerūšiuojant jų ir nediskriminuojant pagal etninį, religinį, lyties ar kitus pagrindus.

Praėjus daugiau nei dvejiems metams, 2011 m. balandžio 4 d., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas galutine ir neskundžiama nutartimi panaikino šį sprendimą bei padarė išvadą, kad byla nagrinėję teismai – Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas ir Vilniaus apygardos teismas – netinkamai išaiškino ir taikė materialiosios bei proceso teisės normas, todėl šių teismų sprendimai turi būti panaikinti.

Kolegija režiūmavo, kad ŽTSI ir LGPC teisė į susirinkimų laisvę buvo apribota neproporcingai, nesant primygtinio socialinio poreikio, tinkamai neįvertinus realios grėsmės formaliai išvardytoms demokratinėms vertybėms bei neskyrus adekvataus dėmesio valstybės pozityviųjų pareigų aspektui – galimybės efektyviai įgyvendinti susirinkimų laisvę garantui.

III. ŠVIETIMO IR SĄMONINGUMO KĖLIMO KAMPANIJOS

III.1. Savaitė prieš rasizmą ir kitas nepakantumo formas 2011

2011 metų kovo mėnesį ŽTSI organizavo tradicinę **Savaitę prieš rasizmą ir kitas nepakantumo formas**, kurios renginiai yra visą Europą apimančios **Savaitės prieš rasizmą** dalis. Savaitę prieš rasizmą koordinuoja daugiau nei 560 organizacijų visoje Europoje vienijantis nevyriausybinis organizacijų tinklas UNITED, kovojantis prieš visų rūšių diskriminaciją bei nepakantumą.

Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, pažymėdama 69 demonstrantų, protestavusių prieš apartheido politiką Pietų Afrikoje, nužudymą 1960 metais Šarpevilėje, paskelbė kovo 21-ąją Tarptautine visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo diena. Kasmetinės Europos Savaitės prieš rasizmą metu tūkstančiai žmonių Europoje aktyviai dalyvauja įvairiausiuose renginiuose – nuo daugiakultūrinių jaunimo festivalių iki rasistinių šūkių valymo nuo miestų sienų akcijų.

ŽTSI **Savaitės prieš rasizmą ir kitas nepakantumo formas 2011** renginiai:

- *Diskusija „Nepriklausomybės turinys: tuomet ir šiandien“*: kovo 15 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas surengė diskusiją „Nepriklausomybės turinys: tuomet ir šiandien“, kurioje kvietė įsigilinti į laisvės ir demokratijos turinį, jų suteikiamas galimybes ir tenkančius įsipareigojimus. Renginį moderavo Vyktintas Pugačiauskas, LTV užsienio naujienų redaktorius, politologas, žurnalistas. Kalbėtojais pakviesti Pilietinės visuomenės instituto direktorius Darius Kuolys, publicistas Vladimiras Laučius bei VDU Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto dekanas Šarūnas Liekis.
- *Diskusija „Visuotinai privalomas istorinių įvykių vertinimas: žodžio laisvė ir cenzūra“*: kovo 21 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas drauge su Lygių galimybių kontrolieriaus

tarnyba bei ELSA Vilniaus skyriumi surengė diskusiją apie istorinių įvykių vertinimo ribas bei santykį su žodžio laisve. Diskusiją moderavo Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas Dainius Radzevičius, diskusijoje dalyvavo istorikas Petras Stankas, politologas ir Tarptautinės komisijos Nacių ir Sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti direktorius Ronaldas Račinskas ir teisininkas, MRU Lyginamosios teisės katedros vedėjas Justinas Žilinskas.

- *Regioninės radijo laidos nepakantumo mažinimui:* kovo 11-21 dienomis interaktyviose radijo laidose klausytojai buvo kviečiami išsakyti savo nuomonę, pasidalyti savo patirtimi bendraujant su įvairių kultūrų, religijų, tikėjimų žmonėmis, surasti laisvos, atviros ir saugios bendruomenės apibrėžimą. Rengdami radijo laidas įvairiuose Lietuvos miestuose ŽTSI skatino žmonių sąmoningumą, ragino išsakyti savo nuomones ir nelikti abejingus. Tuo pačiu siekė pamatyti, kokia reali situacija šalyje iš pirmų lūpų, iš tų, kas tiesiogiai susiduria su įvairių formų nepakantumu.
- *Pamokos nepakantumo tematika:* norinčioms bendradarbiauti mokykloms buvo pasiūlyta informacinė medžiaga, parengta pagal leidinį „Kompasas“, kurios pagrindu buvo kviečiama surengti užsiėmimus, skirtus mažinti nepakantumą, aptarti žmogaus teisių bei laisvių turinį ir prasmę prieš dvidešimtį metų ir šiandien, aptarti patriotizmo ir nacionalizmo santykį.
- *Kino knyga 2011: Atrask šalia esantį – kitą ir kitokį:* UAB „Europos kinas“, bendradarbiaudamas su Danijos kultūros institutu bei Žmogaus teisių stebėjimo institutu, organizavo respublikinį konkursą „KINO KNYGA“. Konkurso tikslas – patraukliai ir šiuolaikiškai pristatyti kino ir literatūros tarpusavio ryšį skatinant jaunąją kartą aktyviai dalyvauti kultūrinėje, kūrybinėje, edukacinėje veikloje; „kitokiu“ požiūriu į tradicinius mokymosi metodus – literatūrinių kūrinių adaptavimu – suteikti moksleiviams papildomų kompetencijų bei įgūdžių, bei plėsti jaunimo kultūrinį patyrimą, inspiruoti kūrybinei veiklai, rengiant susitikimus su kino profesionalais, filmų kūrėjais.

Konkurse buvo kviečiami dalyvauti 8-12 klasių moksleiviai. Projektą sudarė trys dalys: literatūrinės adaptacijos scenarijaus rašymo konkursas, šių metų tema buvo – „Atrask šalia esantį – kitą ir kitokį“; atrinktų scenarijų tobulinimo kūrybinės dirbtuvės bei trumpų filmukų kūrimas su profesionaliais kino režisieriais Vilniuje; speciali filmukų peržiūra bei apdovanojimai.

- *Žmogaus teisių kinas:* Žmogaus teisių stebėjimo institutas tęsė tradiciją rengti nemokamas žmogaus teisių kino peržiūras įvairiuose Lietuvos miestuose. Šios Savaitės metu skatinome visuomenę atvirai aptarti nepakantumo problematiką – pradedant kultūriniais, religiniais ir kitais skirtumais, baigiant bendražmogiškų vertybių suvokimu, kuriant aplinką, kurioje norėtūsi gyventi, ne tik emigruoti.

Seansai buvo rengti Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Telšiuose, Plungėje, Utenoje, Ukmergėje, Jurbarko, Biržuose, Elektrėnuose, Joniškėje. Jų metu buvo rodomi šie filmai: „Žmogžudystė sekmadienio rytą“, „Išrask man šalį“, „Šmeižtas“, „Išgyvenę“, „Balsuokite už mane“, „Vilniaus getas 2009“, „Prieglobsčio žemė“, „Karlos sąrašas“, „Mažieji kareiviai“, „Kelionė per Lietuvą“, trumpametražių filmų rinkinys iš kino stovyklos „Jaunieji kino kūrėjai“, „Tikras Garsas Valstybės Atkūrimo 1989 – 1993“, „Praėjusios dienos atminimui“, „Dar sykį „Lie-tu-va“ Dar sykį „Lie-tu-va““, „Lietuva. Žodžiai į sąžinę“, „Baltijos kelias“, „Fronto linija“.

Kovo 22 dieną Plungės rajono viešojoje bibliotekoje buvo rodomas Manto Kvedaravičiaus dokumentinis filmas „Barzakh“. Unikali premjera – nemokama ir lenkianti pristatymą Lietuvos kino teatruose bent pusmečiu – sutraukė daugiau žiūrovų, nei pajėgė sutalpinti Plungės rajono viešoji biblioteka. Tiek prieš seansą, tiek po jo su įvairiausio amžiaus plungiškiais bendravo filmo režisierius, antropologijos disertaciją Kembridže rengiantis Mantas Kvedaravičius bei ŽTSI programų direktorė Dovilė Šakalienė.

- Konferencija *Etiška žiniasklaida: kampanija prieš rasizmą, ksenofobiją ir antisemitizmą*: konferencijoje aptarti tarptautiniai etikos standartai ir žurnalistų vaidmuo globalioje visuomenėje, etinės įsitraukimo į kovą už žmogaus teises dilemos, neutralumo pozicijos realumas subjektyviame informaciniame lauke, savireguliacinės žiniasklaidos iniciatyvos, moralinės ir teisinės atsakomybės aspektai.

Savaitės prieš rasizmą ir kitas nepakantumo formas 2011 partneriai: Nyderlandų Karalystės ambasada, OSFL projektai, LR Kultūros ministerija, Prancūzų kultūros centras, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos Žurnalistų Sąjunga, Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, Fralita Films, Europos teisininkų studentų asociacijos Lietuvos skyrius (ELSA Vilnius), Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Studentų mokslinė draugija, Vytauto Didžiojo Universitetas, Nacionalinis socialinės integracijos institutas, NORDEN Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje, Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centras, Lygių galimybių plėtros centras, Romų visuomenės centras, Ukmergės Vlodo Šlaito Viešoji biblioteka, Plungės rajono savivaldybės Viešoji biblioteka, Utenos Miškininkų Viešoji biblioteka.

III.2. Vasaros žmogaus teisių mokykla 2011

Nuo 2008 metų Elon Universitetas (JAV), nevyriausybinė organizacija Bring Human Rights Home (JAV), Mykolo Romerio Universitetas, Europos Humanitarinis Universitetas (Baltarusija) bei Žmogaus teisių stebėjimo institutas rengia Tarptautinę vasaros žmogaus teisių mokyklą. 2011 metų Vasaros žmogaus teisių mokykla vyko liepos 11-19 d. Mykolo Romerio universitete, o jos baigiamasis etapas – Lietuvos apeliaciniame teisme vykusioje teismo proceso inscenizacijoje.

Vasaros mokykla – tai intensyvi, išsamiai pristatanti tarptautinės žmogaus teisių teisės standartus, programa, skirta magistrantūros ir doktorantūros studentams, atvykstantiems iš Baltarusijos, Gruzijos, Prancūzijos, Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų. Mokyklos dalyviai Mykolo Romerio universitete klausėsi paskaitų bei diskutavo apie žmogaus teisių apsaugos ir gynimo problemas, analizavo praktines situacijas, dalyvavo teismo inscenizacijoje. Programos metu paskaitas skaitė lektoriai iš Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, JAV, Lietuvos bei Baltarusijos; intensyvius užsiėmimus vedė tarptautinės bei žmogaus teisių teisės praktikai ir ekspertai.

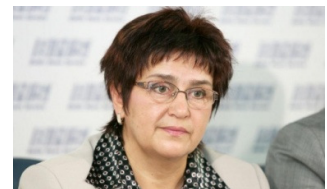
III.3. Žmogaus teisių mėnuo 2011

Žmogaus teisių stebėjimo institutas jau septintus metus iš eilės rengė tradicinę žmogaus teisių renginių seriją, apimančią aktualių žmogaus teisių problemų išskėlimą į viešąjį diskursą bei visuomenės sąmoningumo kėlimą. **Žmogaus teisių mėnesio 2011** metu ŽTSI drauge su partneriais surengė šiuos renginius/akcijas:

- *Virtualus Žmogaus teisių kursas e-Akademijoje*: Žmogaus teisių stebėjimo institutas kartu su VŠĮ „Atvira visuomenė ir jos draugai“ surengė virtualų žmogaus teisių kursą. Kurso metu užsiregistravę dalyviai turėjo galimybę susipažinti su naudinga informacija žmogaus teisių tema bei sudalyvauti virtualiose diskusijose su kitais susidomėjusiais. Kurso metu buvo aptariama žmogaus teisių samprata bei šios sampratos universalumo klausimas ekonomiškai ir kultūriškai skirtinguose regionuose bei valstybėse. Kurso metu taip pat buvo siekiama atsakyti į klausimą, ar įmanomas žmogaus teisių užtikrinimas be teisinio pagrindo ir ką reiškia teisinis įsipareigojimas ginti šias teises be realių galimybių tai įgyvendinti praktikoje.
- *Konferencija „JT Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimas“*: 2011 m. lapkričio 10-11 d. Vilniuje vyko Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ ir ŽTSI organizuota konferencija „JT Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimas“. Konferencijos metu sutrikusio intelekto asmenys, jų tėvai ar globėjai, specialistai, žmogaus teisių

gynėjai, teisininkai ir politikai diskutavo apie Lietuvos pasirengimą priimti į savo tarpą tūkstančius neįgaliųjų asmenų, jų tėvų ir globėjų.

- *Radijo laidos „Žinių radijuje“*: trys „Žinių radijo“ laidos „Žmogus žmogui“ buvo skirtos Žmogaus teisių mėnesio aktualiausiems klausimams aptarti: smurtui šeimoje, Lietuvos katalikų bažnyčios ir valstybės santykiui, *pro bono* atstovavimo praktikai ir valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įgyvendinimo problemoms. Laidų metu klausytojai buvo supažindinti su esamomis problemomis ir kviečiami pasidalinti mintimis apie minėtas aktualijas.
- *Diskusija „Valstybės ir bažnyčios santykis Lietuvoje“*: ŽTSI ir asociacija Lietuvos Humanistai organizavo diskusiją „Valstybės ir bažnyčios santykis Lietuvoje“. Katalikų bažnyčios vaidmuo valstybės gyvenime, Konstitucijoje įtvirtinto sekuliarumo principo reikšmė, taip pat riba, kurios valstybė neturėtų peržengti, kad nepažeistų kiekvieno žmogaus laisvės turėti savo įsitikinimus – šie ir kiti klausimai buvo svarstomi diskusijos dalyvių.
- *Konferencija „Teisingumas Lietuvoje: teisė ar privilegija?“*: gruodžio 16 d. Lietuvos Respublikos Prezidento rūmuose įvyko konferencija „Teisingumas Lietuvoje: teisė ar privilegija?“, kurios metu politikai, advokatai, valstybės institucijų, akademinės bendruomenės ir nevyriausybinių organizacijų atstovai diskutavo apie teisinės pagalbos prieinamumą šalies gyventojams. Konferencijos dalyviai aptarė *pro bono* atstovavimą – savanoriškai neatlygintinai teikiamas teisines paslaugas bei valstybės garantuojamos teisinės pagalbos (VGTP) prieinamumą ir efektyvumą. Renginys dedikuotas žmogaus teisių gynėjui advokatui Kęstučiui Čilinskiui. Konferencijos metu buvo parodytas trumpas dokumentinis filmas apie Kęstutį Čilinską.
- *Socialinės reklamos kampanija „Tu gali padėti“*: socialinės reklamos kampanijos metu visoje Lietuvoje (12 miestų ir miestelių) lauko reklamos stenduose buvo informuojama apie 2011 m. gruodžio 15 d. įsigaliojusį *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą*. Socialinė reklama kvietė žmones nelikti abejingais ir, pastebėjus smurto artimoje aplinkoje atvejus, nedelsiant pranešti apie tai policijai.
- *Žmogaus teisių pamoka*: gruodžio 12 dieną Žmogaus teisių stebėjimo instituto komanda kartu su "Sėkmės mokykla" keliavo į Juozo Tubelio gimnaziją Rokiškyje. ŽTSI ekspertai septintų-aštuntų klasių moksleiviams pravedė Žmogaus teisių pamoką, kurioje pasakojo, ką turi žinoti kiekvienas moksleivis apie savo ir savo draugo, klasioko ar kaimyno žmogaus teises. Pamokos metu buvo parodytas 2009 m. sukurtas dokumentinis filmas „Vilniaus getas“ – jaudinantis ir gausybę mokinių minčių bei klausimų sukėlęs romų gyvenimo Vilniaus tabore atspindys.
- *Žmogaus Teisių Šauklė 2011*: „Žmogaus teisių šauklio 2011“ titulas šiais metais atiteko Danai Migaliovai, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ pirmininkei. Žmogaus teisių šaukliu kasmet skelbiamas asmuo, savo veikla svariai prisidėjęs prie žmogaus teisių ir laisvių gynimo Lietuvoje.

III.4. Infobiuletenis

Žmogaus teisių stebėjimo instituto elektroninis Infobiuletenis ir toliau pasiekdavo daugiau nei 2500 registruotų vartotojų. 2011 metais Infobiuletenyje buvo pristatyta: vienos įtakingiausių nevyriausybinių organizacijų Human Rights Watch 2011 ataskaita, ŽTSI užsakytos apklausos „Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje“ išvados, EŽTT individualių peticijų priėmimo tvarka, Europos pagrindinių teisių agentūros išleisti leidiniai, nevyriausybinių

organizacijos Amnesty International 2011 ataskaita, Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūros metinė ataskaita, informacinis vadovas „Neapykantos kurstymas Lietuvoje: dažniausiai užduodami klausimai“, Jungtinių Tautų agentūrų ataskaitos, skirtos vaikų ir asmenų su negalia priežiūros deinstitutionalizacijai, Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 34, skirtas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsniui, ginančiam įsitikinimų ir saviraiškos laisvę, ŽTSI atliktas tyrimas „Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą: Asmens kodo naudojimas“, Europos komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija ketvirtoji ataskaita apie Lietuvą.

III.5. Radijo laidos

„Žinių radijo“ projekto „Rengia visuomenininkai“ rémuose buvo transliuojamos ŽTSI rengtos radijo laidos „Žmogus žmogui“ apie žmogaus teises, jaunimo nedarbo ir migracijos problemas, vaikų ir jaunimo saviraišką bei pilietinį aktyvumą, valstybės šeimos politikos problemas ir pageidautinus pokyčius, buvo prisimenamos sovietinių laikų aktualijos ir bėdos.

Pasak „Žinių radijo“ vadovės, vyriausiosios redaktorės Laimos Abromaitytės, bendra radijo darbuotojų ir savininko Augustino Rakausko pozicija, kad visuomenines organizacijas reikia įtraukti į aktyvesnį dialogą, sudaryti joms sąlygas pačioms rinktis laidų temas, pašnekovus ir išsakyti savo nuomonę apie mūsų visuomenėje vykstančius procesus, atstovaujamos visuomenės grupėms kylančias problemas, drauge su laidų dalyviais ieškoti jų sprendimo būdų.

ŽTSI rengtų laidų temos – smurtas šeimoje, gyvenimas globos įstaigose, šeimos politikos problemos, patriotizmo išraiškos, susirinkimų laisvės ribojimai, neįgaliųjų patiriami sunkumai, prekyba žmonėmis, romų portretas žiniasklaidoje, visuotinio sekimo tendencijos, teisingo teismo paieška. ŽTSI Programų direktorės vedamose laidose dalyvavo Egidijus Kūris, Dainius Pūras, Darius Kuolys, Tomas Baranovas, Aušra Kurienė, Audrius Lelkaitis, Vida Beresnevičiūtė ir kiti.

ŽTSI programų direktorės Dovilės Šakalienės parengtų radijo laidų įrašus galite rasti čia <http://www.hrmi.lt/advokacija/ztsi-ziniasklaidoje/2011-metai/>.

III.6. ŽTSI žiniasklaidoje

2011 metais ŽTSI ir toliau aktyviai reiškė savo poziciją aktualiausiai žmogaus teisių klausimais Lietuvos ir užsienio žiniasklaidoje. 2011 metais ŽTSI atstovai daugiau nei 30 kartų dalyvavo radijo ir televizijos laidose, virš 50 kartų buvo cituojami internetiniuose naujienų portaluose bei spaudoje.

Tarp žiniasklaidos priemonių, kurios kvietė pasisakyti ŽTSI atstovus buvo: Nacionalinė televizija ir radijas, LNK, TV3, Lietuvos ryto televizija, Baltijos televizija, Lenkų TV Polonia, Pervyj baltijskij kanal, Žinių radijas, M-1, Znad Wilii, BBC, European Radio Network, Deutsche Welle, Deutschland Radio, Radiocentras, nacionaliniai, regioniniai ir užsienio dienraščiai: „Lietuvos Rytas“, „Kauno diena“, „Lietuvos Žinios“, „Vakarų ekspresas“, „Klaipėda“, „Sekundė“, „Dienraštis L.T.“, Berliner Zeitung, „Litnews“, savaitraščiai: „Veidas“, „Laikas“, „Kontrastai“, nacionalinė naujienų agentūra BNS, interneto naujienų portalai: Delfi.lt, Balsas.lt, Lrytas.lt, Bernardinai.lt, LRT.lt, Infoplex.lt, Alfa.lt, 15min.lt ir kiti.

IV. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

IV.1. ŽTSI prisijungimas prie skundo prieš George'ą W. Bush'ą

Vasario 3 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas prisijungė prie nevyriausybinių organizacijų iniciatyvos ir išreiškė paramą skundų dėl kankinimų pateikimui prieš buvusį JAV Prezidentą George W. Bush, jo numatyto vizito į Ženevą (Šveicarija) metu.

Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 5 straipsnis numato, jog kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, turi imtis tokių priemonių, kurios gali būti reikalingos, siekdamos nustatyti savo jurisdikciją dėl kankinimo nusikaltimų tais atvejais, kai įtariamas nusikaltėlis yra jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje ir ji jo neišduoda kuriai nors valstybei. Jei valstybė, šios Konvencijos Šalis, kurios jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje yra asmuo, įtariamas kankinimo nusikaltimo padarymu, jo neišduoda, tuomet ji privalo perduoti bylą savo kompetentingoms institucijoms, kad būtų pradėtas baudžiamasis persekiojimas (7 straipsnis).

Skundų dėl kankinimų prieš George W. Bush teisinis parengimas ir jų viešinimas yra reikšmingas ne tik Šveicarijoje: atsakomybės už kankinimo nusikaltimus, padarytus jo administracijos metu, bus siekiama ir už jos ribų.

Pateikus skundą Šveicarijos institucijoms, George W. Bush savo vizitą į šią šalį atšaukė.

IV.2. Diskusija Londone dėl CŽV slaptųjų kalėjimų

Vasario 9 d. ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius Anglijos Parlamento nario Andrew Tyrie ir organizacijos *Amnesty International UK* kvietimu dalyvavo diskusijoje Londone, skirtoje apžvelgti CŽV Ypatingųjų pervežimų ir slaptųjų sulaikymų programos Europoje vykdymą. Diskusijoje, vykusioje vienoje iš Londono advokatų kontorų, taip pat pasisakė JT Specialusis pranešėjas kankinimų, nežmoniško ir žeminančio elgesio ir bausmių klausimais Juan Mendez, palestiniečio Abu Zubaydah gynėjas iš Lenkijos Mikolaj Pietrzak, Milano prokuratūros skyriaus kovai su terorizmu prokuroras Nicola Piacente, vadovavęs tyrimui prieš vėliau nuteistus CŽV pareigūnus, Kanados advokatas Paul Cavalluzzo, sėkmingai gynęs terorizmu įtariamą Kanados pilietį Maher Arar, bei Ashley Underwood, Didžiosios Britanijos teisininkas, besispecializuojantis žmogaus teisių bylose. Tarp diskusijos dalyvių taip pat buvo Viešosios tyrimų komisijos (angl. *Public Inquiry Commission*), pradėjančios tirti Jungtinės Karalystės valstybės institucijų ir pareigūnų vaidmenį, įgyvendinant CŽV programą, nariai.

Diskusijos pranešėjai taip pat susitiko su Jungtinės Karalystės Parlamento Žmogaus teisių komiteto nariais. Po šio susitikimo Parlamente įvyko dar viena diskusija, kurią moderavo Parlamento narys Andrew Tyrie.

IV.3. Konferencija „Lietuvos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas: nuolatinio mokymosi patirtis ir bendros vertybės“

Vasario 23 d. ŽTSI programų direktorė dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas: nuolatinio mokymosi patirtis ir bendros vertybės“. Prezidentūroje vykusios konferencijos tikslas – apžvelgti Šiaurės šalių ir Lietuvos bendradarbiavimo patirtį ir prisidėti formuojant ateities gaires.

Atsakomybės temą nagrinėjusioje plenarinėje sesijoje pasisakiusi ŽTSI programų direktorė savo pranešime akcentavo pilietinės visuomenės svarbą Šiaurės ir Baltijos šalių bendradarbiavime. "Šis bendradarbiavimas pirmiausia prasidėjo nuo paramos pilietinei visuomenei, tuomet vienijamai vienos, svarbiausios idėjos – laisvės. Politinė parama ir pilietinė parama buvo faktiškai neatskiriamos, jos teikė bendrystės jausmą – Šiaurės šalių žmonės buvo drauge su Baltijos šalių žmonėmis. Tačiau dabar žmonių aspektas nepastebimai nunyko. Šiandien parama mūsų be galo lėtai beaugančiai ir oficialiai nemylimos podukros vaidmenį valstybėje atliekančiai pilietinei visuomenei su visomis nepatogiomis nevyriausybinėmis organizacijomis sudaro mikroninę dalį šios strateginės partnerystės," - pastebėjo ŽTSI programų direktorė.

IV.4. Susitikimai su JT žmogaus teisių vyriausiosios komisarės pavaduotoja

Birželio 30 d. Lietuvoje viešėjo Jungtinių Tautų Vyriausiosios žmogaus teisių komisarės Navanethem Pillay pavaduotoja Kyung-wha Kang. Kyung-wha Kang išreiškė norą pasikalbėti su nevyriausybinę organizacijų atstovais prieš susitinkant su Lietuvos valstybės institucijų pareigūnais.

Susitikime su Kyung-wha Kang dalyvavo ŽTSI valdybos pirmininkas Dainius Pūras bei direktorius Henrikas Mickevičius. Susitikimo metu buvo aptartos žmogaus teisių aktualijos Lietuvoje, konkrečiau kalbėta apie Nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimo perspektyvas bei poreikį deinstitucionalizuoti vaikų ir žmonių su psichine negalia priežiūrą.

IV.5. Susitikimas su JT žmogaus teisių vyriausiosios komisarės regioniniu atstovu

Liepos 1 d. Žmogaus teisių stebėjimo instituto konferencijų salėje vyko nevyriausybinę organizacijų bei kontrolierių įstaigų atstovų susitikimas su Jungtinių Tautų žmogaus teisių vyriausiosios komisarės regioniniu atstovu Jan Jarab.

Susitikimo metu buvo apžvelgtos vaikų teisės, žmonių su psichine negalia teisės, keltos institucinės globos problemos, taip pat aptartos etninių mažumų, ypač romų, teisės, LGBT teisės bei lyčių lygybės klausimai.

IV.6. ES – Kinijos žmogaus teisių seminaras

Rugsėjo 6-7 d. ŽTSI valdybos pirmininkas Dainius Pūras Pekine vykusiame ketvirtajame ES-Kinijos žmogaus teisių seminare pristatė pranešimą „Sveikatos apsauga, narkotikų vartojimas ir žmogaus teisės“.

ES-Kinijos žmogaus teisių seminarais siekiama sukurti erdvę konstruktyviai diskusijai žmogaus teisių klausimais tarp Europos ir Kinijos suinteresuotų pusių. Seminare buvo analizuojami tarptautiniai standartai, dabartinė nacionalinė teisė ir praktika bei gerosios praktikos pavyzdžiai ir pasiūlymai.

IV.7. Susitikimas su JT specialiuoju pranešėju žmogaus teisėms ir kovai su terorizmu

Spalio pradžioje nevyriausybinių organizacija „Atviros visuomenės teisingumo iniciatyva“ Londone surengė susitikimą su Benu Emmersonu, JT Specialiuoju pranešėju žmogaus teisėms ir kovai su terorizmu, ir pilietinės visuomenės ekspertais iš viso pasaulio. Susitikimo metu aptartos pasaulinės tendencijos, prioritetai ir gerosios praktikos pavyzdžiai, užtikrinant žmogaus teisių apsaugą kovoje su terorizmu.

Savo pasisakyme ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius akcentavo Rytų Europos parlamentų ir teismų negebėjimą užtikrinti efektyvią demokratinę specialiųjų tarnybų kontrolę, taip pat valdžios ir teisėsaugos institucijų negebėjimą efektyviai iširti įtarimus grubiais žmogaus teisių pažeidimais, įvykdytais kovos su terorizmu vardan. Henrikas Mickevičius apgailestavo, kad valstybės nesugebėjo užtikrinti teisingo teismo proceso įtariamiesiems terorizmu, ir, nepaisydami visuomenės teisės į informacijos laisvę, nuolat naudojasi valstybės paslapčių pretekstu visuomenei svarbios informacijos nusiūpimui.

IV.8. Tarptautinė UNITED konferencija „Paralelinių visuomenių sujungimas: susivienijimo priemonės“

Spalio 15-20 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas kartu su keliomis nevyriausybinėmis organizacijomis iš Makedonijos, Ispanijos bei Rusijos surengė tarptautinę UNITED konferenciją „Merging Parallel Societies: Toolkit to Unite“ (liet. „Paralelinių visuomenių sujungimas: susivienijimo priemonės“), vykusią Makedonijoje. Konferencijos metu susitiko daugiau kaip 70 aktyvistų iš visos Europos ir aptarė tarpkultūrinio dialogo bei bendradarbiavimo strategijas.

Šiandien Europa susiduria su daugiakultūriškumo iššūkiais - nors kultūrinė įvairovė yra ekonomiškai, socialiai bei politiškai naudinga, daugybė valstybių kvestionuoja įvairovės bei atvykėlių integracijos į visuomenę naudą. Susiduriama ir su naujomis kliūtimis – didėja netolerancija, stiprėja stereotipai, rasizmas, ksenofobija, diskriminacija ar net smurtas, keliantis grėsmę taikiam sugyvenimui ir stipriai demokratijai. Konferencijos metu buvo siekiama sukurti strategijas bei priemones, skatinančias susiskaldžiusių bendruomenių sąveiką, bendradarbiavimą bei integraciją.

IV.9. ŽTSI pasmerkė Baltarusijos teismo sprendimą įkalinti A. Beliackį

Lapkričio 24 d. Alesis Beliackis, žymus Baltarusijos žmogaus teisių gynėjas, Minsko teismo buvo nuteistas kalėti 4,5 metų. Žmogaus teisių stebėjimo institutas nuosekliai stebėjo ir komentavo A. Beliackio bylą bei viešu pareiškimu pasmerkė tokį Baltarusijos teisėsaugos sprendimą.

A. Beliackiui pateikti kaltinimai mokesčių vengimu buvo politizuoti, todėl toks teismo sprendimas tėra Baltarusijos režimo susidorojimas su politiniu oponentu. Deja, Lietuvos pareigūnai savo veiksmais – perduodami A. Beliackio duomenis Baltarusijos teisėsaugai – prisidėjo prie šio susidorojimo.

ŽTSI parėmė kitų žmogaus teisių organizacijų, ES ir JAV vadovų raginimus kuo greičiau paleisti A. Beliackį ir paragino Lietuvos valdžios institucijas, prisiimant savo atsakomybės dalį šioje istorijoje, imtis ryžtingų politinių ir diplomatinių priemonių Baltarusijos režimo atžvilgiu, kad A. Beliackis nedelsiant atgautų laisvę, ir kaltinimai jam būtų panaikinti.

IV.10. Įsteigta tarptautinė NVO platforma „Pilietinis solidarumas“

Gruodžio 4 d. ŽTSI tapo vienu iš tarptautinės NVO bendradarbiavimo platformos „Pilietinis Solidarumas“ (angl. *Civic Solidarity*) steigėjų – platforma vienija apie 40 nevyriausybinių organizacijų, tokių kaip Maskvos Helsinkio Grupė, UNITED, Atviros Visuomenės Fondai (angl. *Open Society Foundations*) ir kitos. Platformos narės siekia formuoti vieningą poziciją aktualiaisiais žmogaus teisių klausimais ESBO šalių narių regione.

Platformos įkūrėjai steigiančioje deklaracijoje išreiškė nerimą dėl ESBO regione ir visame pasaulyje išryškėjusių tendencijų, kai žmogaus teisių principai ir demokratinės vertybės paminamos nacionalinio saugumo interesų vardan. Tai, savo ruožtu, lemia autoritarinių tendencijų stiprėjimą ir vis didėjantį cinizmą demokratinėms institucijoms atžvilgiu.

IV.11. ESBO Pilietinės visuomenės konferencija

Gruodžio 4-5 d. ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius dalyvavo ESBO nevyriausybinių organizacijų konferencijoje. ESBO pilietinės visuomenės konferencija (angl. *OSCE Civil Society Parallel Conference*) yra tradicinis, kiekvienais metais prieš ESBO Ministrų tarybos sesiją organizuojamas renginys.

Šių metų susitikimo tema – „*Making commitments come true. Civil society, the human dimension and OSCE reform*“. Jame pagrindinės ESBO regione veikiančios nevyriausybės

organizacijos rinkosi aptarti iššūkių ESBO žmogiškajame matmenyje 2011 metais, saviraiškos ir susirinkimų laisvės, žmogaus teisių gynėjų apsaugos, demokratinių institucijų, judėjimo laisvės ir tautinių mažumų klausimų.

Gruodžio 5 d. ESBO pirmininkui Lietuvos užsienio reikalų ministrui Audroniui Ažubaliui buvo pateiktos pilietinės visuomenės konferencijos išvados ir rekomendacijos, skirtos ESBO šalių narių užsienio reikalų ministrams. Rekomendacijose išreiškiamas susirūpinimas, kad ne vienoje ESBO šalyje narėje vis dar grubiai ir sistemiškai pažeidinėjamos žmogaus teisės, o ESBO nesiima jokių aktyvių žingsnių šioje srityje.

V. ŽTSI ORGANIZACINĖ STRUKTŪRA IR ŽMONĖS

V.1. ŽTSI valdyba

Dalia Foigt-Norvaišienė – Valdybos narė
Advokatų kontoros „Borenius“ advokatė, partnerė

Dainius Pūras – Valdybos pirmininkas
Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto docentas, JT Vaiko teisių komiteto narys

Arūnas Pemkus – Valdybos narys
Viešųjų ryšių įmonės „Integrity“ valdybos pirmininkas

Henrikas Mickevičius – Valdybos narys
ŽTSI direktorius

V.2. Darbuotojai

Iki 2011 m. liepos mėn.:

Henrikas Mickevičius, Direktorius

Dovilė Šakalienė, Programų direktorė

Natalija Bitiukova, Teisės programų vadovė

Jūratė Guzevičiūtė, Programų koordinatorė

Nuo 2011 m. liepos mėn.:

Henrikas Mickevičius, Direktorius

Dovilė Šakalienė, Programų direktorė

Jūratė Guzevičiūtė, Teisės programų vadovė

Mėta Aduvavičiūtė, Teisės programų koordinatorė

Jolanta Samuolytė, Teisinės pagalbos koordinatorė

Karolis Liutkevičius, Teisininkas

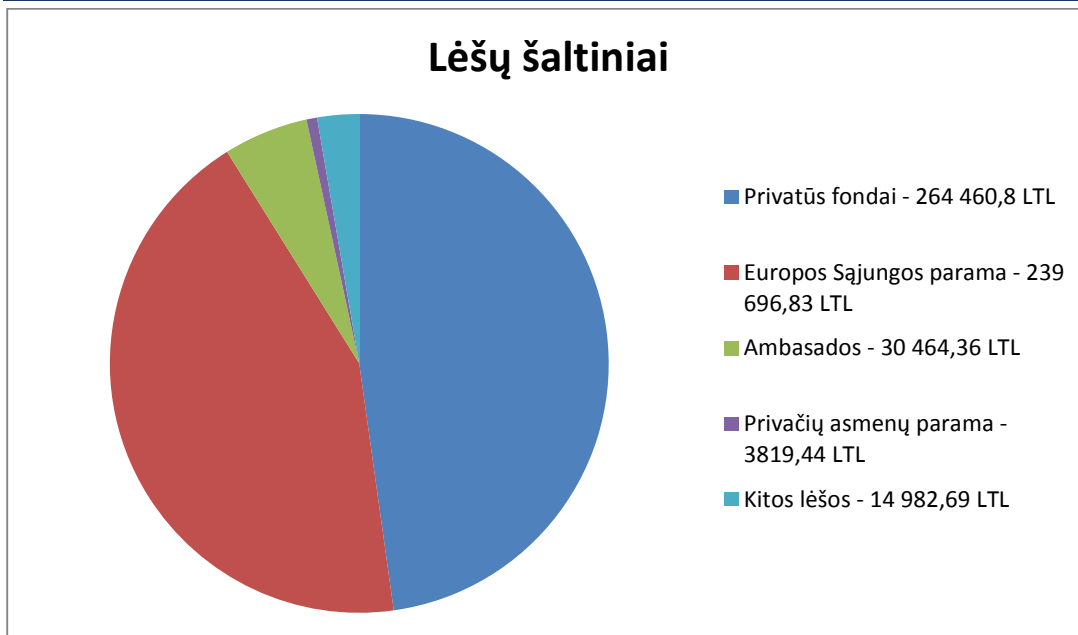
V.3. Ekspertai ir konsultantai

Daiva Brogienė, Vilniaus Universiteto doktorantė
Deividas Velkas, Žurnalistų etikos inspektoriaus patarėjas
Dovilė Juodkaitė, „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ direktorė
Gintautas Sakalauskas, Teisės instituto mokslinis bendradarbis
Liudvika Meškauskaitė, advokatė
Inga Abramavičiūtė, advokatė
Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo skyriaus vedėja
Margarita Jankauskaitė, Lygių galimybių plėtros centro projektų vadovė
Vida Beresnevičiūtė, Lietuvos Socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto direktorė
Vita Petrušauskaitė, Lietuvos Socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto tyrėja
Laima Vengalė, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba
Vladimiras Simonko, Lietuvos gėjų lygos prezidentas
Dainius Radzevičius, Lietuvos Žurnalistų sąjungos pirmininkas
Jolanta Aleknevičienė, Transparency International Lietuvos skyriaus projektų vadovė
Regina Valutytė, Mykolo Romerio Universiteto doktorantė
Indrė Isokaitė, Vilniaus Universiteto lektorė
Dainius Žalimas, Vilniaus Universiteto Tarptautinės ir ES teisės instituto vadovas
Algimantas Čepas, Teisės instituto direktorius

V.4. Savanoriai ir praktikantai

Eglė Šleiniotaitė
Monika Stonkutė
Kristina Čiurlytė
Elzė Račkaitytė
Indrė Audenytė
Sandra Mickevičiūtė
Karolis Banys
Toma Ševaliovaitė
Karolina Strelcovaitė
Minara Matulionytė
Deimantė Valčiukaitė
Miglė Markušaitė
Milda Dirsytė
Darja Lyzenko
Rūta Šatrovaitė
Ieva Kunevičiūtė
Šarūnas Sodonis
Jonas Mikalauskas

VI. FINANSINIAI RESURSAI

Lėšų šaltinis:	Suma, LTL
Privatūs fondai	264 460,80
Europos Sąjungos parama	239 696,83
Ambasados	30 464,36
Privačių asmenų parama	3819,44
Kitos lėšos	14 982,69
Iš viso:	553 424,12